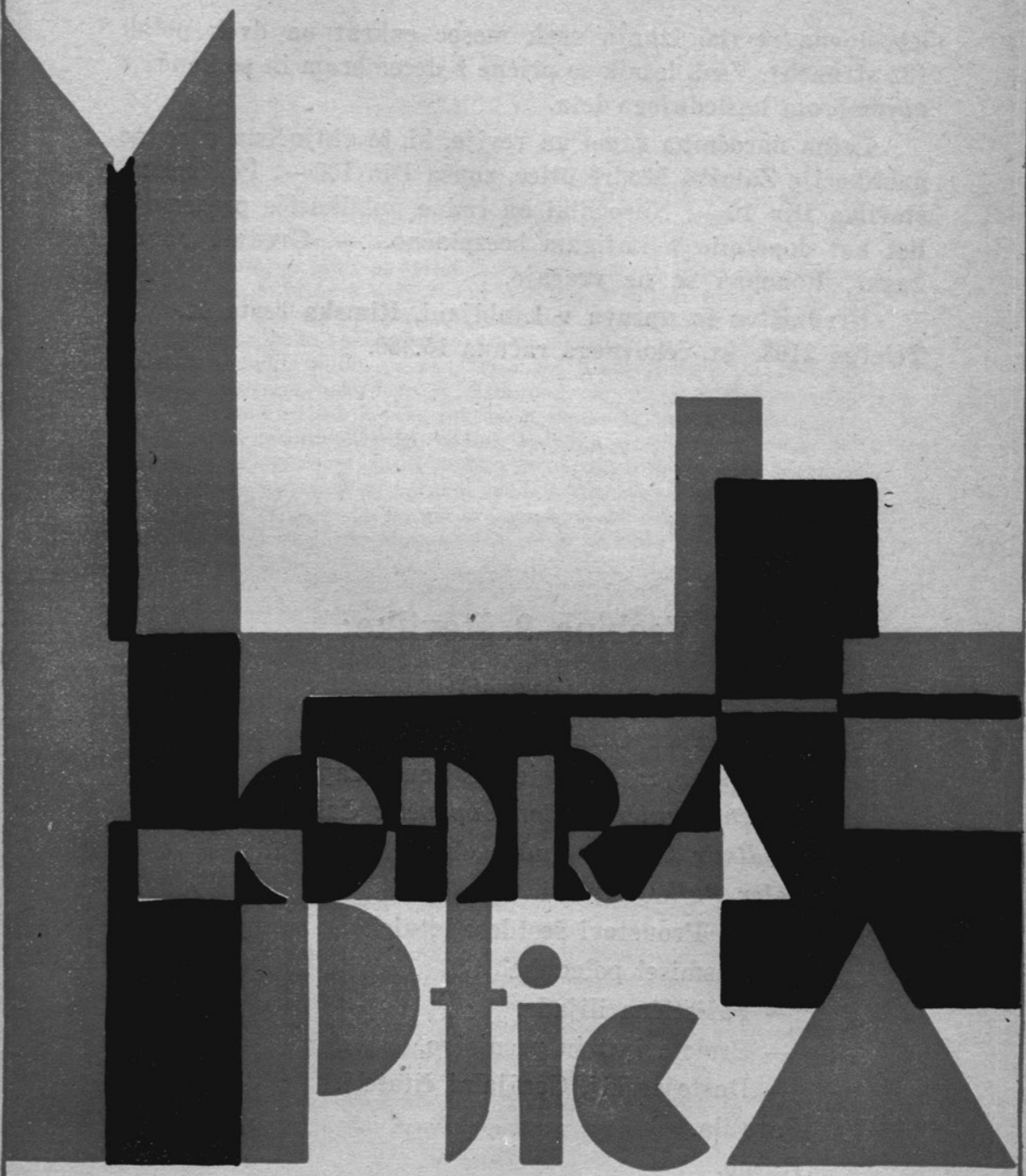

Optic

Leto II.

1930/31

Štev. 9

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 2. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 9. številke:

(Avgust)

Filip Kalan: Otroci.

Jože Kranjc: ... In je ves denar zapil.

Lucien Tesnière: Oton Župančič: Čaša opojnosti.

Vladimir Bartol: Čuden obisk.

Peter Pajk: Zapiski.

— Ob Proustovi šestdesetletnici.

— Nesmisel polemike.

— Fašistična ilijada.

— Proletariat in pesništvo.

— Dostojevskij, Genijalni čitatelj.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

OTROK

FILIP KALAN

1.

Spomladi je Marija povila otroka in mu dala ime Matej. Otrok je bil nezakonski in njegov oče je bil študent. Študent sicer ni bil veliko prida, v zanikrni podstrešnici je stanoval in univerzo je poznal samo po vratarju, ali Matej je bil, vsaj Matej — in tako je otrok dobil njegovo ime.

Tisto jutro je prišel k njej. Dokaj nemarno je stal ob njeni postelji in se ni mogel povsem sprijazniti z drobnim bitjem, ki je vse rdeče in nebogljenno cepetalo na blazini in vekalo. Morda se je Mariji šele v tem trenutku porodila misel, da bi dala nebogljenčku tudi očeta, ne samo očetovega imena — tako lepo je ležala med odejami in se Mateju nasmihala. Prijetno utrujena je bila, roke so ji gladko in leno počivale na pernici in izpod temnih, dolgih trepalnic so jasno gledale njene velike oči.

Lepa je, je skesano pomislil študent in na tihem mu je bilo žal, da jo je zadnje mesece zanemarjal. Zakaj vendar? Otrok ga je morda prestrašil, njegov otrok, ki ga je takrat nosila še pod srcem. Zdaj pa je otrok vendarle tu, kljub vsemu — in ona tudi. Samo še lepša je; čez noč je ljubica postala mati.

Res, žal mu je bilo zanjo, študentu.

Sklonil se je in ji poljubil vročo roko. Ona pa se je samo nasmehnila in se ozrla k otroku.

Tvoje oči ima, je rekla in pritegnila študenta bližje k sebi, da mu je pogledala v obraz.

Njegove oči? Ne, on ni mislil na otroka, ko ji je poljubil roko. Na žensko je mislil — in tako je majhno nesoglasje viselo med njima. Hm, dolgo časa se že nista videla in nikdar doslej se še nista sestala, da bi ne zašla v prepir ali ljubimkanje. Danes pa je bil otrok med njima in zdelo se je, da Marija misli ves čas samo nanj. In kako bi tudi ne? Še Matej je to razumel. Vendar mu vse skupaj ni bilo všeč.

Toda pomagati si ni mogel in tako je pričel nemirno stopati po sobi gori in doli.

Rad bi ji bil rekel dobro besedo, oddolžil bi se ji bil rad za cinizme, s katerimi jo je pital zadnje mesece, ko se ni mogel sprijazniti z njenim stanjem ... O, še mnogo bi ji rad povedal, ali zbrati se ni mogel, nenadno dolgočasje se ga je oprijelo. Pred oknom je postal in gledal, kako so doli po ulici hodili ljudje in se je tlak svetil v spomladanskem soncu. Tu med materjo in otrokom se je počutil kakor v kletki; svoje podstrešnice si je zopet zaželel, svojih knjig, svojega divana, kjer je lahko sanjaril, kadil in mislil in ga živ krst ni mogel motiti.

Grem, je rekel v zadregi, ko se je vrnil od okna k Mariji. Toda roke ji ni več poljubil. Nerodno mu je bilo, ker se mu je spet nasmehnila.

In tako je odšel.

Blodnja po mestu mu ni ugajala. Sonce ga je utrujalo in jezilo ga je, da je toliko ljudi na ulicah in da so se vsi napravili kakor za Veliko noč. Vrnil se je in ko je stopil v svojo kamrico, se je oddahnil. Vendar nemirne misli niso utihnile. Zgodba z otrokom ga je bila zbudila iz vsakdanje lenobe in tako je vsa množica neprijetnosti, ki jih zadnje dni ni domislil, spet navalila nanj.

Kaj je bil prav za prav pri vsej svoji jalovi svobodi? Nič. Brezdelnik je bil, ker je sovražil okornost dobrih meščanov. Sovražnik udobja, ker sam od nog do glave ni veljal počenega groša. Ali morda ne? Pred mlajšimi se je bahal s svojo brezplodno preteklostjo, s svojim svobodnim življenjem, s svojimi ženskami — v resnici pa se je neprestano boril z brezdeljem in vselej, kadar ga je zasklela vest, je sklenil pričeti novo življenje... Toda kaj so pomagali vsi ti sklepi? Drugo jutro je spet lenaril na svojem divanu, sanjaril o lepih ženskah, ki jih je prejšnji dan zasledoval na cesti in se jim ni upal približati, ker je imel prazen žep in zamazan ovrtnik. Takšen je bil. Len in samoljuben kakor vsi lenuhi. Tolažil se je, da je nesrečno rojen in da se bo nekoč vse še samo od sebe razrešilo. O, dobro se je znal tolažiti, nič se ga ni prijelo. Še isti večer je sedel v krčmi, kvantal s prijatelji, pravil ženskam na moč sentimentalne zgodbe, ki jim je bil po navadi on glavni junak in jih je morebiti res nekoč doživel v svojih blodnih sanjah.

Ženske? Res, da so prihajale k njemu, se raznežile v njegovih rokah in ga spravljale v obup z majhnim ljubosumjem. Toda od vseh tistih, ki so bile kdaj pri njem, bi menda nobena ne umrla od nesrečne ljubezni, če bi jim bil vrata pred nosom zaloputnil. In Marija? Ta ga je morda ljubila — toda zdaj je že mati in materi bi ne bil nikdar kos.

Prijatelji? ... Nič boljši niso bili kakor on. Občudovali so njegovo pijanstvo, njegove zgodbe z ženskami ter mu zavidali mojstrstvo v tolaženju samega sebe. To je bilo vse. Če pa bi kdaj le za trenotek pustil brezdelje in se poizkusil iztrgati iz svoje jalove okolice — bi še tisto minuto planili vsi po njem in od občudovanja bi ostala samo zavist... Da, in vendar — kaj je bil prav za prav?

Znočilo se je in spodaj na ulici so začeli prižigati luči. Študent je stisnil polpokajeno cigareto med prsti in jo vrgel za peč. Potegnil je z roko čez čelo. Ne, ni si upal misliti svojih misli do kraja. Utrudil se jih je bil, predobro jih je že poznal. In kam bi končno prišel ž njimi? Odkrito povedano, nikamor. Kvečjemu tako daleč, da si znova poreče cunj, gobezdalo in postopač. Ali je to odgovor? In čemu nocoj to jalovo besedičenje? O, saj se poznamo! Otrok. Ali ne?

Še trenotek je okleval in stara navada ga je zapeljala v krčmo. Tam je naročil vina namesto večerje, pozdravil tovariše in se čemerno pobahal s svojim očetovstvom.

Pijana tovarišija ga je bila vesela, kričala je hura in natarica je prinesla še en liter.

Čemu?

Donu Juanu na čast.

Študent se je smejal. Laskalo mu je in zobje so se mu bleščali za ustnicami. Prav za prav je bil raztrgan in neprijetno mu je bilo namišljenemu Donu Juanu. Ali se ni ujel? Za eno samo žensko se je ujel in zdaj je sedel med pijanci v vsem sijaju viteza žalostne postave...

Ali ne bi šel rajši domov in pustil kvante pri miru?

Hm.

Toda doma pri nesmiselnih samogovorih je bilo prav tako neprijetno. Tu je bilo vsaj vino na mizi in če tudi je bil pred samim seboj klavern, je bil v gostilni vendarle junak.

Kaj pa ona, je nenadoma vprašal trezen sosed, ko se je družčina nekoliko pomirila.

Oooona, je hinavsko zategnil Matej. Sram ga je bilo vprašanja, ki si ga je bil sam že neštetokrat stavil in ga spet zatajil. Prav za prav bi bil moral vprašati, kaj je z otrokom, ali ne? Toda kaj jim je bilo to mar, onim tam... Čutil je, kako raste malodušje v njem in vedel je, da ga med pijanci ne sme pokazati, zato je odvrnil malomarno:

Ona? Moj bog, saj ni bila ne prva ne zadnja. Zdaj ima pač otroka in v službo bo še zmerom hodila, če bo šlo. Če ne, bo pa likala in šivala ali kar že zna... Ali naj ji jaz pomagam?...

Tovariš se je čudil in Matej se je širokoustil.

Toliko je bo še zmerom ostalo, da bo lahko šla na cesto, je rekel grobo in zamahnil z roko.

Res? je vprašal tovariš, ki je čutil napačni ton v Matejevem glasu.

Študent je zardel. Sram ga je bilo trde besede in za trenotek mu je prišla želja, da bi bil odkritosrčen.

Vidiš, obupan sem, namesto da bi bil ciničen, to je vse... Rada sva se imela in končalo se je z otrokom. Da, z otrokom se je končalo, kako bi se tudi ne? Pri nas se zmerom tako konča. Toda pomisli prosim, čemu nama otrok? Ona je reva, v pisarni tipka in se ubija s seštevanjem in mimo svoje gladke kože nima ničesar. In jaz? Ali naj grem na magistrat za pisarja? Hvala lepa. Čemu torej otrok?

Oni se je smejal.

Zakaj sta ga pa spravila na svet, tepca?

Matej ga je pogledal in spet povsilel oči. Med prsti je začel vrteti kozarec.

O, ko bi vedel, kako sem jo mučil, ker ni hotela iti h kaki stari babi, ki bi za nekaj kovačev napravila konec. Dan za dnem sem jo nadlegoval in, osel, nikakor nisem mogel razumeti, da je ljubila tisto one, še preden je bilo rojeno... Tu je bila pomota!

Divji postaja, se je nekdo zakrohotal za mizo. Mateju pa je zmerom bolj stopalo vino v glavo, na okolico je povsem pozabil, držal je soseda za roko in govoril.

Da, tu je bila pomota... Ni mi bilo do žene, niti do matere. Muho enodnevnico sèm hotel, punčko, ki bi spala pri meni dve, tri noči in ki bi jo drugo jutro lahko brez skrbi vrgel po stopnicah... Ali pri njej je bilo vse drugače. Sosed se je rogal:

Ali si sentimentalen?

Matej je udaril z roko po mizi.

Hudič! Ali ti ne bi bil?

S pijano roko se je prijel za glavo in pričel kimati...

Tako lepo se je začelo in zdaj je vse tako zavoženo... Na poletni veselici sem jo odkril in tisti večer nisem šel od nje, dokler mi ni stisnila ključa v roko in se razjokala... Čemu se smeješ, bedak? Takrat sem se tudi jaz smejal, napihnen od sladkega samoljubja; zjutraj, ko sem se vračal, pa sem bil tih in nerodno mi je bilo, ker sem bil njen prvi fant...

Tovariš ga je pogledal. Prav za prav ni vedel, čemu posluša vso to zgodbo.

Pusti ga, pijan je, je šepnil nekdo preko mize.

Matej je sunkoma dvignil glavo, ki mu je ležala med rokami.

Jaz nisem pijan... Sicer pa vrag vzemi vse skupaj...

2.

Ali s tem pomladnim dnevom se je težišče njenega življenja vendarle nekako premaknilo. Sicer se je zdelo, da gre vse svojo nekdanjo pot — Marija je še zmerom hodila v službo, skrbela za otroka in dajala svoj zadnji denar študentu, ki je modroval, popival in pričeval novo življenje — vendar je bilo nekaj med njima, kar ni hotelo utoniti ne v vinu, ne v erotiki. Poprej sta se ljubila in prepirala in če je ljubezen pojemala, sta pač samo ljubimkala. Zdaj pa se je igra resnila in zato jima je spočetka zmanjkovalo tal. Otrok?

Otrok je medtem rasel in je bil sprva brezdomec. Ves dan je živel med kuharicami in deklami v stanovanjski kasarni, kjer je imela Marija svojo sobo; iz hodnikov je romal v vežo in iz kuhinje v poselsko sobo, kjer je zaudarjalo po topli vlagi, po pregretyh jedeh in razpotenem ženskem perilu. Zjutraj mu je tuja ženska pripravila kruha in mleka in za kosilo mu je tuja ženska postavila kaše ali zdroba na mizo in potem je čakal večera. Takrat so se doli v veži odpirala hišna vrata in mali Matej je prislulnil znanim korakom, stekel po stopnjicah, smehljaše dočakal materin večerni poljub in se odpravil ž njo gori v tretje nadstropje.

Tu v njuni sobi je utihnila utrujajoča enoličnost, ki ga je ves dan morila; položil je za trenotek trudno glavo materi v naročje in ko mu je šla njena roka skozi vlažne kodre, mu je šinil izgubljen smehljač preko lica.

Matej...

Kaj je, mama?

Kako je rekla »Matej«!

O, tudi njej ni bilo lahko... Oni drugi Matej, ki ga je ljubila, oni se ji je izmikal; postopal je in kadar je bil prijazen z njo in je zvečer potrkal na njena vrata, je imel zmerom luknjo v žepu. Vselej je govoril o nekakšnem delu in o neprestanih opravkih, če pa je vprašala njegove tovariše, s čim se neki peča, so se ji smehljali, da jo je bilo vprašanja sram... Ali kljub vsemu — kdo je znal ljubiti kakor on? Ves dan se je ubijala v pisarni, molče poslušala dvoumna namigavanja svojega šefa, ki je bil na vse zadnje vendarle prijeten človek in po svoje čisto dostojen moški — zvečer pa, ko je Matej stopil v njeno sobo, se ni mogla ubraniti srečnega smehljaja. Skriva je bila ponosna nase, da je srečno prebila vse pisarniške skušnjave in vendar ne zaman: Njen fant je prišel k njej... O, poznala je svojo slabost in te slabosti je ni bilo sram... Ali ni ženski usojeno živeti ljubezni in otroku? Tudi njemu je povedala vse to naravnost v obraz in nikdar ni slepomišila s svojimi čustvi. Zakaj na tihem je slutila, da ga prav ta njena pristnost priklepa k njej.

Nocoj ga spet ni bilo, njenega Mateja, samo njegov otrok ji je dremal v naročju. In če ga je klicala po imenu, mu bredla z rokami po laseh, ga poljubljala, jo je obhajalo čuda zdvojeno čustvo: otroka in

Ijubčka je ljubila v njem in zdelo se je, da tudi otrok sluti sladko zbe-ganošt njene ljubezni.

Prav za prav je čakal ves dan samo na to uro... Onih pol kmečkih, pol predmestno nesramnih žensk, ki so ga varovale do večera, se je bal. Skušale so mu vtepti v glavo, da ne bo nikdar za nobeno rabo, če svinjá po linolejskih prevlakah na hodniku, če se med delom dekli opleta okoli nog in spravlja poštenega človeka v obup s svojimi bedastimi vprašanji... Saj vseh njihovih besed niti docela razumel ni, ali pikrost je čutil za njimi in pravilno zaslutil brezbriznost, ki se je skrivala za nadležnim varstvom kuharice in dekle.

Zato je samo poslušal in malo slišal, čakal večera, ko se vrne mati in z njo občutek neomejene varnosti.

Zakaj bil je nesiguren, ker ni imel nikjer trdne opore in čim bolj so ga trapili z dobrimi nauki, bolj je postajal nezaupen in razdražljiv. Čisto na dnu pa je gorela v njem strašna sila po toploti, po nežnosti, po mamilu. Samo mati je vedela zanj.

Pravi otrok ljubezni je, si je večkrat rekla, kadar se je zagledala v njegove oči. Tako nenavadno plašen se ji je zdel včasih. Skrivna bojazen se ga je prijemala ob vsem, kar je segalo v njegov ozki obzor. Bojazen ob škripanju poda v samotnih sobah, bojazen ob omarah, ki stoje na treh nogah in se prično gugati, čim se jih dotakneš, bojazen ob staro-deviški krami v zaprašenih vitrinah, bojazen ob nočni posodi, ki se je bila zvrnila na preprogo, bojazen ob zbledelih fotografijah, ki so se smeh-ljale nad deklino posteljo...

To je bilo prvo čuvstvo, ki je prevleklo vso vidno stran njegove na-rave. In kako tudi ne? Zaduhlo ozračje stanovanjske kasarne je priti-skalo nanj z vso svojo odvratno skrivnostnostjo. V samih slutnjah in v pričakovanju je prebil dan in v tem so se njegovi čuti prenapeli.

Ali je sploh kdaj segel dejanski, otipljiv dogodek v zmerom ponav-ljajočo se enoličnost?

Morda?

Na mater je mislil in ko so pospravljali sobe, je zlezel na odprto okno, da bi pogledal v svet onstran stanovanjske kasarne, kamor je hrepenel, kamor ga je vabil čar neznanega, še neodkrita... Pol ži-vota mu je ležalo na okenski polici, samo noge so mu še bingljale v sobo in še preden se je dodobra razgledal po ulici in po sosednjih hišah, so že ženske za njim zavreščale. Romal je nazaj v kuhinjo, ki je imela samo ozko, zamreženo okno na hodnik. V zatohlem somraku okrog njega so se zaiskrile jezne oči, prepir se je vnel in Matej sprva ni vedel, komu je prav za prav namenjena vsa ploha besedi, ki se je pravkar vlila. Ko-mu pa je kaj mar, če pade tale pankrt s tretjega nadstropja na tlak?

Toda, kdo bo zmerom pazil na to nesnago?

Dekla se je pred njim razkoračila in njeno široko, umazano krilo mu je udarilo v lica.

Saj ni huda, je pomislil otrok, ko ji je pogledal navzgor v tolsti obraz.

Packa, je šlo naprej, takrat se pobij, ko nas ne bo zraven! Sicer bo gotovo ogenj v strehi: Oskrbnik in policaj in tvoja mati in sam ljubi Bog vedi še kdo, vsi bi potlej vtikali svoj nos in delali trara...

In kdo bo potem živel od praznih sob in od klepetulj, ki si bodo prihajale gobce brusit?

Da, da, je vzdihnila kuharica v drugem kotu. Ljudi je itak preveč in vse življenje samo drug drugemu kruh odjedajo...

Prav za prav je bilo vse to preprosto in odkrito; tu ni bilo nič hudo-bije in nič slepomišenja; tako je pač bilo in vsak je povedal, kakor je znal. In prav tako se je tudi otroku vtisnilo v spomin. Kot nekaj, kar trenutno še ne razume, ampak utegne pozneje nekoč spoznati in raz-umeti. Toda v čem je krivda? Kdo je pravi krivec? Tega ni vedel in o tem tudi premišljal ni. Prepir je bil pač v kuhinji in vse se je končalo kot po navadi: Matej je klečal nekje blizu vrat za kuhinjsko omaro, tiščal je glavo v zid in brisal vanj svoj vlažni, smrkavi nos. Prav za prav ni bil ne jezen, ne žalosten. Zakaj bi neki bil? Prepir je bil že napol pozabil, samo bežne, nesmiselne besede so mu še begale po spominu in se spet izgubljale, kakor je vse v tem somraku blisnilo, se vžgalo in zopet utonilo v pozabo. Le samoljubje, njegovo samoljubje je bilo malo uža-ljeno, pa nič zato! Debele solze so mu tekle po licih, toda otroške so bile in nemara so se kmalu spet posušile. Zakaj od časa do časa se je skrivaj oziral v kuhinjo in glasno zahlipal, da bi ženske ne pozabile nanj.

Da... in potem se je zvečerilo, prižgali so petrolejko in jo obesili nad štedilnik, doli v veži so se odpirala hišna vrata in otrok je prisluhnil, stel-kel na stopnice.

Mati je prišla, torbico je stisnila pod pazduho, svetla čepica ji je le-žala na laseh, njena topla, čista sapa se je približala njegovemu obrazu in ko ga je dvignila in poljubila, je bilo vse že pozabljeno. Bil je spet otrok in ostal je samo ljubezniv spomin na pričakovanje, le vonj po onem čudovitem, lenem somraku stanovanjske kasarne, ki ga je otrok na tistem ljubil.

3.

Res, mali Matej je rasel.

Velik je bil že, čeprav očetu še do popka ni segal. Ali nič več ni imel prevelike glave in tudi krmežljivih oči ne več; gledal je ljudem v obraz ne da bi trenil s trepalnicami in ker je bil že toliko dorasel, da je ves dan lahko svobodno gospodaril v Marijini sobi, tudi nadležnega varstva tujih žensk ni bilo več — le tu in tam je pogledala znana glava skozi pol-priprta vrata in zopet izginila — in s tem je prešla otroku tudi ona ne-razumljiva bojazen pred mrtvo okolico, pred odprtimi okni in starim, zaprašenim pohištvom.

Majhen je bil njegov svet. Dvoje ozkih nesorazmerno visokih oken ga je odpiralo proti ulici in soba je bila temna in dolga in na drugem kon-cu že vsa zasenčena. Pa kaj zato! Tam v somraku sta ždeli visoki, nekam površno pospravljeni postelji, Marijina in Matejeva, in med njima se je tiščala omara, ki je dišala po starosti in po ljudeh in živ človek ne bi mogel najti dosti zanimivega v njej.

Ali čim bolj si se bližal oknu, bolj se je širila svetloba. Četverokotna miza sredi sobe je bila že vsa svetla in tudi zverženi ornamenti stenske slikarije so se jasnili. In na zidu so visele orumenele litografije z razkoš-nimi prizori iz minulih časov. Neznana gospoda v baročnih oblekah je živela ondi neko čudovito ljubezensko življenje in vse to otroku ni bilo povsem jasno in zato je tem bolj dražilo njegovo radovednost. In neznana onstranost izza oken je metala v prostor skrivnostno luč.

O, mali Matej ni bil prav nič več zbežan. Majhen umetnik je postal, zdelo se je, da je kljub vsemu zdrav in odporen. Bil je sicer samo otrok ljubezni, ali zato ni bil nič slabši, znal je izrabiti samoto in si ustvariti iz onih ničevih malenkosti, ki so ga obdajale, svoj poseben, zabaven svet. Nič več se ni bal, saj je bil vendar že ves dan nekak samostojen gospod v najemniški sobi. In odkar ni bilo več brc, pridig in klečanja po kotih, se je zmerom bolj budil. Še ponočne sanje so postajale živahnejše, zjutraj so se neopazno prelile v polzrele misli, ki so se podnevi razrasle in razbohotile in zvečer z materinim smehljajem zopet prehajale v sanje.

Ta materin smehljaj, nikdar v življenju ga ni več pozabil... Ležal je v postelji, dremalo se mu je že in mati mu je pogrinjala odejo preko prs. In nato se je sklonila čezenj, čez polzaprte, prijetno utrujene oči ga je božal njen topli dih in preden ga je poljubila, ji je smehljaj nalahno razklenil ustnice. Pol otožen, pol srečen smehljaj. In vse do sanj in še dolgo v sanje se je otroku ohranil mehki, božajoči dotik njenih ustnic.

Ob tej uri je potrkal Matejev oče.

Marija je še devala otroka spat, ko je vstopil. Zgenila se je in pogledala, Matej pa je obstal in smehljaje položil kazalec na usta. Moj Bog, kdaj je že ni bil videl. Davi, ko sta se srečala, se ji je umaknil. Za vogal je zavil, bog vedi zakaj, in potlej ga je mučil nemir vse do noči, dokler ni potrkal na njena vrata... Da, tri, štiri leta sta že počela to komedijo. Ljubila sta se in vsakih sedem dni sta se skregala, se razšla, preklinjala in spet zahrepenela, dokler ni popustil eden od njiju.

Ali je bil otrok ta strašna, sladka vez?

Ali samo neizbrisljiv spomin na njuno prvo strast?

Bog vedi.

Sedla sta in Matej se je preko mize dotaknil njenih rok, poiskal njen pogled.

Ali si še huda, Marija?

Huda? Ne, se je smehljala. Ona ni bila huda. Le zamalo se ji je zdelo, da je Matej tak čuden patron... Na cesti jo vidi in menda ona niti toliko ne velja, da bi stopil čez pločnik in ji stisnil roko ali karkoli... Eh, kaj, še pozdravil je ni, čeprav mu je ona v zadregi pokimala...

Da, čuden patron sem, je ponovil skesano. Toda nikoli nisem mislil tako hudo, kakor je kazalo.

Pa zakaj si takšen?

Kakšen vendar?

Ah, čemu bi o tem govorila...

Molk.

Zdelo se je, da si je študent iz same zadrege prižgal cigareto.

Zakaj, Matej, sva se tako dolgo izogibala drug drugega?

Da, bog vedi zakaj, je ponovil on in se ozrl v drugi kot sobe k otroku.

Mali Matej se je zvil v klopčič in zdelo se je, da spi. Morda ni prav globoko spal, morda je samo mižal z levim ali pa desnim očesom. Toda kdo bi to vedel? Gotovo se mu je že dremalo. In če bi tudi ujel to ali ono besedo, ali bi bilo res tako hudo?

Marija pa je opazovala svojega fanta in za trenotek jo je prijela zagrenjenost.

Ali si spet brez denarja?

Ne. Zdaj piše za časopise in denarja mu ne manjka...

Jalovo delo, je dodal čez nekaj časa, toda kaj se hoče...

Da, pred tremi, štirimi leti je bilo vse drugače. Takrat je živel iz dneva v dan in če bi mu kdo le črhnil besedico o žurnalizmu, bi ga bil vrgel po stopnicah... In izpiti? Kdo je takrat mislil na univerzo? Živel je. Ženske je imel in kadar je bil pobit, se je napil in žalost je ostala v kozarcu.

Marija ga je gledala in skušala brati njegove neizgovorjene misli.

Če mu ugaja tisto delo pri časopisih?

Če mu ugaja!

Toliko, da ni pljunil... Res, da je bil len in za nobeno rabo, če je šlo za vztrajno delo — ali na tihem ga je bilo sram, da je pisaril za dnevnike. Da je bil čisto navaden literarni dninar, medtem ko je skrivaj hrepenel drugam, kvišku... Proč iz okolja, kjer se je samo kadilo in opravlalo in pisalo, pisalo, pisalo in je vsa pisana beseda končala že drugi dan v stranišču.

Srečal je njen pogled in se ni mogel ubraniti njenega smehljaja. Na tihem se je jezil na samega sebe. Kaj za vraga se je razvnel nad žurnalisti in literati? Nič boljši ni bil od njih. Samo govoril je in zanikaval in se širokoustil in pestoval svojo umazano lenobo... In končno — kaj je moglo njo to zanimati? Njega je hotela imeti, in vse drugo ji ni bilo nič mar. In vendar sedi za mizo, govori in govori in če bi ga človek zares poslušal, bi mu moral reči cunja in nesrečnik... O, ona ga poslušala, smehlja se in zdi se, da ji je že vse znano in da mu samo smehljaje daje priliko, da se izgovori, izčrpa in umiri.

Čemu da je sploh prišel?

(Konec prihodnjič.)

...IN JE VES DENAR ZAPIL

JOŽE KRANJC

1.

Francé Mehle je prejel plačo tik pred dvanajsto uro. Stal je pred široko črno mizo v majhni, rdečearjavni sobi in se je globoko priklonil pred ravnateljem, tako, da se je ta za spoznanje nasmehnil, ko je videl drobno, suho postavbo, ki se je nerodno gibala s svojim gornjim životom in z velikimi preplašenimi očmi semtertja pogledala vanj.

— Že dobro, že dobro, je rekel ravnatelj in zamahnil z roko. France Mehle je pri tej priči pozabil, da je imel namero prositi višje plače. Zardel je in kakor brez smisla dejal: — Prosim, hvala, in že je sključen odšel iz pisarne. Pri vratih je obstal in stlačil zavitek z denarjem v žep, zavzdihnil je, kar tako nekje iz podzavesti, da sam ni vedel zakaj, pa je stopil na stopnice in šel počasi na cesto.

2.

Polagoma je stopal proti domu. Desno roko je tiščal na žep, da bi ga kdo ne okradel, z levo pa je zamahoval. Gledal je v tla. Računal je.

— Petsto dinarjev bo za stanovanje. Drago je. Seveda, če bi z Minko imela svojo opravo, bi ga dobila ceneje, ampak tako: obraba gospodarjevega pohištva. In prodajalna! Bogve, koliko je porabila v tem mesecu. Recimo: petsto dinarjev. Vraga, petsto in petsto je tisoč. In mlekarica,

otrok popije toliko mleka in nič ne vpraša po čem je. Dvesto dinarjev, ne, manj bo. Električna. Meso. Plače pa tisočdvesto.

Kostanji so pravkar zeleneli. Kakor majhne, stisnjene pesti so se čepe-rili svetlozeleni popki. Med njimi se je ulivalo sonce in se igralo po pesku.

Po drevoredu je neko dekle peljalo črn voziček, v katerem je ležal otrok. Na strešici je bil privezan balonček. Otrok je udarjal vanj s svoji debelimi prstki in se je sam sebi smejal.

Mehlé se je ustavil.

— Da bi naš fant imel tak-le voziček. Minka bi ga peljala na sonce. Kar v Tivoli bi šla z njim. Tako ga mora pa nositi.

Zazrl se je v kolesa, ki so se počasi vrtela in prav nalahno škripala v vzmeteh. Pogledal je čipkano pregrinjalce, na mehko ležišče, na pisane trakove. Kar ni se mogel odtrgati, ko je pospešil korak in stopal vstric. Dekle ga je pogledalo.

Povesil je oči. Sram ga je postalo.

— Kar takole zijam. Kaj si bo vendarle mislila!

Odskočil je, kakor da se je ustrašil.

Dekle se je nasmehnilo za njim.

Zavil je v ozko ulico. Tesno so stale hiše pri hiši in se gledale od blizu, tako, da skoro nisi videl do vrha. Na obeh straneh so bila vdolana široka okna. V njih so bile lepo razprostrte obleke, blago, srajce.

Mehle je mimogrede pogledal vso bogatijo. Nekam tesno mu je postalo pri srcu, ko je mislil.

— Že tri leta sanjava o novih oblekah. Kaj je to pravzaprav: osemsto dinarjev. Papir. In vendar ne moreva.

Hodil je tik ob izložbah in je pogledal v vsako. Sukno. Ženske spod-njice v vseh barvah, iz svile napravljene. Tkana oblačila. Najnovejše vr-ste klobukov. Zlatnina. Ure. Igrače. Knjige.

— Lepe stvari so to, si je dejal. — Le zakaj nismo živeli, da bi nam ne bilo treba misliti in hrepeneti.

Široka izložba, vsa v rumenem, se je zasmejala vanj. Kolesa. Motorji. Joj, in: otroški vozički. Eden je bil tako lep. Svetli ročaji kakor iz brušenega srebra. Naslanjalo iz modrega usnja. Ležišče podloženo z belo tkanino. Kolesa z blestečimi ostmi.

— O, če bi šla Minka s tem-le vozičkom na izprehod, bi me ne bilo sram srečati ravnatelja. Postavil bi se celo. Tako mi je pa vedno ne-rodno, najbolj takrat, kadar sam nosim otroka.

Ustavil se je. Skrbno je ogledal ves voziček. Vsak vijak je presodil, opa-zoval je celo gubice na strehi. Če bi Minki prinesel ali pripeljal ta vo-ziček, bi se nasmejala, ne, zajokala bi od veselja. Potem pa bi položila vanj blazinice in bi šla. Tudi Mehle bi seveda pehal, kadar bi šlo na-vkreber. Navzdol bi pa kar samo teklo.

Stal je in gledal.

Nenadoma pa ga je nekaj prevzelo. Sam ni vedel, kako, napravil je korak in že je vstopil v trgovino. Ko ga je objel teman hlad, se je pre-strašeno ozrl okrog sebe.

Majhen, suhljat možiček je prišel izza mize k njemu. Drobne oči so mu mežikale, ko je ogledoval Mehleta. Podrgnil je z dlanjo ob dlan, ko da ga zebe, nato je vprašal s sladkim, tenkim glasom:

— Kaj bo dobrega, gospod?

Mehlé je nerodno prestopil z ene noge na drugo. Kar ni mogel do besede. Glas mu je zastajal, ko je skoro potihlo vprašal:

— Koliko pa velja voziček, tistile voziček, ... pokazal je proti izložbi.

Prodajalec je napravil korak proti oknu, odprl je izložbo z notranje strani in se nalahno dotaknil strešice vozička. Vmes pa je govoril:

— Tale, kajne? Vidite, najnovejši izdelek. Tako bo ležal otrok ... kajne, sinček? ... da bo veselje.

Ne bo se raztrgal. Usnje, pravo usnje. In to za tisočdvesto dinarjev!

Obrnil se je k Mehletu. Temu pa se je kar zameglilo pred očmi. Pred njim so vstajale številke: 1200, 1200, 1200.

Stal je kar z odprtimi ustmi in ni vedel, kaj bi. Gledal je od vozička do prodajalca in ni mogel ničesar povedati. Nato pa je povesil oči.

Prodajalec pa je menda uganil. Stopil je bliže in je rekel:

— Bodite brez skrbi. Bova že naredila. Saj dajem tudi na obroke. Dvesto dinarčkov vsak mesec, pa je voziček plačan, da sami ne veste, kdaj. Mehletu se je zjasnil obraz.

— Dvesto dinarjev, si je mislil. — Če mi povišajo plačo, pa bom kupil. Bom.

Odpravil se je in rekel glasno:

— Še popoldne pridem nazaj. Proti večeru. Boste videli, da pridem. Stopil je spet na ulico in je naglo šel proti domu.

3.

Ko je prišel v sobo, temno in vlažno, saj je bil tlak ceste višji od poda, je stopil k oknu. Naslonil se je na steklo in se zamislil.

— Zakaj bi mi ne zvišali plače? Nadrobno bom vse razložil. Rekel bom: poslušajte, ženo imam, otroka, leto dni starega, pa še vozička nimam. Prav rad vam služim uro več na dan, namesto do šestih, do sedmih, ali pa še eno uro prej pridem v pisarno. In to za petdeset dinarjev na teden. Kaj se jim pozna?

Cesta zunaj je bila samotna. Kdo bo pa hodil opoldne po taki oddaljeni ulici? Le prah je ležal v debelih zavojih na njej in se je dvignil kvišku, kadar je zaplesal po njem vrtimec vetra.

— O, če bi imel tisočpetsto na mesec, bi mi ostalo kar tristo dinarjev. Še obleko bi si kupil na obroke, ne bi hodil v tejle oguljeni.

Medtem so se vrata iz kuhinje odprla. Vstopila je Minka z otrokom v naročju. Nasmehnila se je in pokimala, majhna, čokata, s črnimi lasmi in rjavimi očmi, okrog katerih so rastle gube, nato pa je pogugala otroka in dejala šepetaje:

— Zaspal bo.

Skrbno ga je nesla na skrinjo ob peči, kjer so ležale cunje in blazinice, položila ga je nanje in ga pogrnila, nato pa je šla k možu in ga prijala za gumbe pri suknjiču.

Njemu je bilo nekam nerodno. Z očmi je gledal v stran, ko da ga je sram, segel je v žep in ji ponudil zavitek z denarjem:

— Na!

Ona je vzela v roke, brž stopila k mizi in jela šteti:

— Sto. dvesto — — štiristo, tisoč, sto, dvesto — —, nenadoma pa se je okrenila, za hip obstala s širokoodprtimi, smehljajočimi očmi, nato

pa je planila k Francetu in ga je objela okrog vratu. Vzkliknila je: — Ti, zakaj pa nisi takoj povedal?

France se ni ganil. Roki sta mu legli ob telo. Začudeno je gledal v ženo in vprašal:

— Kaj?

Ona ga je stisnila k sebi.

— Ti grdi človek, je govorila, — kako si me! Ali ti je kar prostovoljno povišal?

On je strmel vanjo in sunkoma dejal:

— Kdo... kaj povišal?

Ona pa se je kar smejala.

— Nikar se več ne norčuj! Saj sama vidim. Dvesto dinarjev je več!

Naglo se je France vzravnal. Potisnil je ženo od sebe in hlastno zavprašal:

— Kako si rekla?

— Čudé se mu je odgovorila:

— Kakšen si vendar! Dvesto dinarjev je več!

Kakor v brezumu je stopil on do mize. Prsti so se mu tresli, ko je začel prekladati bankovce in jih štel: — tisoč, sto, dvesto..., obstal je za trenotek, nato je štel dalje: — tristo, štiristo. Štiristo, je kar tako ponovil.

— Saj ni mogoče, je mislil. Popravil si je redke, rumene lase. — Morda pa je res, da mi je skrivaj povišal.

Položil je roko na denar.

— Ne, ne. Nikoli še ni nikomur.

In tedaj se mu je zjasnilo v lobanji: zmotil se je. Zmotil se je.

— Sama usoda je naklonila ta denar.

Toda že mu je roka drhte odrinila dva bankovca.

— Morda pa me je hotel preizkusiti?

Ob tej misli se je ujezil. Polglasno je zammral: — Kako si upa!

Pa že mu je nekaj reklo:

— Saj ne bo opazil.

Okleval je.

— Kaj pa, če je zamenjal ovitke.

Toda v srcu mu je rastla želja:

— Nihče ne bo vedel.

In mahoma se je odprla pred njim ulica z izložbami.

— Voziček!

Žena ga je začudeno gledala, ko se je z obema rokama naslonil na mizo in zastrmel v denar.

— Kaj pa ti je? je vprašala.

On se je dvignil. Znojne kapljice so se mu zablestele na čelu, ko se je obrnil k njej in počasi povedal:

— Pomota je. Dvesto ni mojih!

Kakor da ga je sram, je stopil k otroku, pa ga ni pogledal. Ves betežen je bil in še bolj sključen in droban je bil videti. Mrzlično je dvignil dlan ob dlan in nehote mu je vstajala misel, ki je brodila po njegovih možganih:

— Ne bo opazil, ne bo vedel.

Žena je stopila k mizi. Vzela je stotak za stotakom, zvila jih je v klobčič in jih potisnila za bluzo, le dva je pustila. Premislila je nekaj, potem pa se je obrnila k možu in skoro neodločno rekla:

— Boš pa nazaj nesel popoldne ta dva, ki nista tvoja..., potem pa je šla proti njemu, za trenotek ga je pobožala po roki, ko da mu hoče nekaj reči, nato pa je naglo stopila v kuhinjo.

Molče je prikimal France in se je naslonil na peč.

4.

Počasi je odprl vrata pisarne. V roki je tiščal dva zmečkana bankovca, ki sta bila vsa mokra od znoja. Že doma jih je stisnil v pest in jih ni spravil iz nje. Počasi je hodil po cesti. Bogve kaj je mislil. Zaletaval se je v ljudi in nič se ni opravičeval. Bil je kakor brez uma. Ko je prišel do izložbe, kjer je stal voziček, se je vstavil in dolgo strmel v steklo. Voziček je bil kakor živ. Kakor da se je premikal. France je zamahnil z roko in stopil naprej. Napravil je nekaj korakov, se zamislil in spet šel nazaj. S čelom se je naslonil na steklo. Krčevito je tiščal oba bankovca. Čez čas se je odmaknil in pogledal v roko. Razgrnil je oba. Sto. Sto. Nestrpno je spet pogledal v izložbo. Z glavo si je kimal in si spet odkimaval, kmalu pa je bil, kakor da se je odločil. Ozrl se je okrog sebe in hitro stopil do vrat, ki so peljala v prodajalnico. Prijel je za kljuko in pritisnil. Ni se vdala. Zaprto je še bilo. Zazeblo ga je: kaj vendar mislim? Odskočil je, kakor da se je ustrašil. Obrnil se je in skoro stekel po ulici v drevored, kot da ima slabo vest. Tako je ves zasopljen prišel v pisarno in potrkal na ravnateljeva vrata.

Ravnatelj je sedel za pisalno mizo. Oblečen v sivo obleko, je imel gladko počesano glavo sklonjeno nad papir. Menda je nekaj računal. Ne da bi pogledal, je vprašal:

— Kaj je?

France je mežikal z očmi in gledal v stran, ko je položil dva bankovca na mizo in zasoplo rekel:

— Tu sta!

Ravnatelj je obrnil oči kvišku. Odložil je zlat svinčnik in začudeno pogledal zdaj v Mehleta, zdaj v denar na mizi.

France pa je nadaljeval:

— Ta dva sta bila preveč, tisočštiristo je bilo v zavitku... in je nestrpno upal, da se ravnatelj posmeji, češ, saj so vendar vaši.

Ravnatelj pa je stegnil roko in potegnil bankovca k sebi. Malce se je nasmehnil, nato pa je dejal:

— Res?

Zamislil se je. Vzel je ključ in odprl predal. Štel je bankovce, ki so bili naloženi na kupčku, vmes pa je kakor sam s seboj govoril:

— Le kako sem se mogel zmotiti? Nato pa je pokimal in rekel:

— Hvala, gospod Mehlé!

France se je poklonil, kar tako. Nenadoma pa je, mesto da bi šel, izrekel skoro nehote, pa vendar z nekim strahom:

— Mislil sem, da ste mi povišali.

Ravnatelj je potrkal s prsti po mizi, za trenotek se je ozrl skozi okno, potem pa pogledal naravnost Francetu v obraz. Dejal je:

— Kako, da bi vam povišal? Stisnil je oči in se pogladil po licih. Nadaljeval je:

— Saj je prav, da se pomeniva o tej stvari iz oči v oči in prijateljsko. Poglejte! Trgovski tečaj imate, saldakontist ste pri nas že deseto leto. Začeli ste s štiristo dinarji. Polagoma smo vam zviševali, leto za letom, pomalo sicer, a vsako leto. Ko ste se oženili, smo vam dali še dvesto dinarjev ... tako da ste ..., počakal je, nato pa odsekano nadaljeval ..., da ste dosegli najvišje, kar ste mogli. Poglejte gospoda Kerna! Ta ima trgovsko akademijo, peto leto je pri nas in še nima tisoč. Če bo priden, doseže dva, a ne več. Vsako napredovanje ima svoje meje. Vi ste svojo mejo že dosegli. Poleg tega pa je danes kriza. Sami ste bili priča, ko smo odpustili starega Koritnika, strojepisko Julči, omejili smo se v vsem. In jaz tudi nisem tisti, ki odloča. Kako bi pogledal odbor, ko bi prišel s predlogom, ki je proti našemu pravilniku. Vidite, tako, clara pacta, boni amici.

Medtem, ko je to z mirnim glasom pripovedoval in nehotе potisnil pred Franceta tiskano polo, na kateri je bilo z razprtimi črkami zapisano »Pravilnik«, je France lezel sam vase, motno je gledal in sklanjal glavo prav do prsi. Roki sta se mu potresali, kakor v mrzlici, nekaj je šepetal med zobmi, na vse zadnje pa je iztisnil iz sebe:

— Torej ne bo vozička!

Začudeno ga je pogledal ravnatelj:

— Prosim?

Še bolj je sklonil glavo Francé in zamolklo dodal:

— Torej je konec.

Ravnatelj je skomignil z rameni. Nato pa je vstal in stopil k Francetu. Položil mu je roko na rame in dejal:

— Težko je življenje, vem. Saj tudi meni ni lahko. S svojimi tisoči, ki jih dobim, ali mislite, da ne bi rad več? Velike potrebe imam. Gledališče, knjige, družba. Človek pa se mora znati uravnovesiti. Svoje izdatke mora podrediti svojim dohodkom. Preživljanje, življenje človeka, je matematika, samo odštevanje. Nikdar ne smete odšteti več, kot imate. Da! In na koncu koncev, kaj pa je sto dinarjev več ali manj?

Francé pa je tudi na te besede kar molčal in nekam čudno rinil svojo glavo na ravnateljeve prsi. Zato ga je ta nalahno odmaknil in rekel:

— Zahvaljeni za prijaznost! In pa: uživite se, uživite, dragi moj!

Nato se je obrnil in šel nazaj za mizo.

Francé pa je opotekajoč se stopil proti vratom. Zaiskal je po njih in je komaj našel kljuko, kakor da bi bil pijan.

5.

Ko je proti večeru stopal proti domu, menda ni mislil ničesar. Mahal je z rokami po zraku in nekaj godrnjal. Za nič se ni brigal. In, ko je šel mimo izložbe, kjer je stal prelepi voziček, se je, bogve zakaj, obrnil v stran in pospešil korak. Doma pa je vrata kar na pol odprl. Ni vstopil. Na pragu je obstal in vprašal, če je kaj ostalo. In ko mu je žena odgovorila, da dva kovača, je mrmraje zaprosil in jih tudi dobil. Nato pa se je hlastno obrnil. Ničesar ni rekel. Stopil je na cesto in je bil kar smešen, ko je ves upognjen skoro tekel navzgor. Suknjič je opletal okrog njega, klobuk pa mu je skoro zlezel na tilnik. Na koncu ceste se je vstavil. Zavil je v gostilno in je ves denar zapil.

ČAŠA OPOJNOSTI

IZ KNJIGE LUCIENA TESNIÈREA: OTON ŽUPANČIČ

Pred kratkim je izšla v francoščini knjiga bivšega profesorja na ljubljanski univerzi Luciena Tesnièrea o Otonu Župančiču. Knjiga je zelo obsežna in vsebuje poleg prevodov razprave o celotnem Župančičevem književnem delu. Čeprav bi se dalo k knjigi marsikaj pripomniti, smo je vseeno lahko veseli, kajti ljubezen, s katero je napisana, bo tistim, ki se bodo zanimali za nas, in ki jim slovenska literatura v originalu ni dostopna, lahko marsikaj povedala. Tu prinašamo odlomek, ki govori o Župančičevi prvi pesniški zbirki »Čaši opojnosti«.

Dominantna nota Čaše opojnosti je ljubek epikureizem, ki ga razgrinja s prostodušno nesramežljivostjo. Pesnik izraža občudovanje nad »zlatimi sadovi« življenja in nad svojim neutolažljivim poželenjem, da bi grizel v polnih grižljajih. In ponavlja tradicionalno témo Horacov — »carpe diem«, toda — in to brez dvoma ni zgolj slučaj — z besedami, ki so skoro identične onim, ki jih je rabil že Dehmel: Greif zu und iß, (v Gottes Wille: Aber die Liebe) —: trgaj in jej! (Čaša op. 32). Opojnost, ki ji je naslov zbirke aluzija, je treba razumeti torej v najširšem smislu. To je opojnost mladosti, ljubezni, vsega življenja. Čaša opojnosti bi se torej lahko imenovala Erotika, če bi tega naslova ne imela Cankarjeva zbirka. Sicer pa, če pustimo vnèmar par diskretnih aluzij na dalmatinsko vino ali na vinski hram, kamor slovenski vinogradniki radi zahajajo popoldne v pasjih dneh, da se osvežijo, omenja sok vinske trte v celi zbirki le redkokdaj.

Pesmi v Čaši opojnosti so razdeljene na sedem ciklov. Prvi z naslovom »Albertina« je ljubavni cikel. Postavljen je pod simbolično znamenje rože. Kajti kljub kontaktu s komplicirano poezijo dekadentskih šol, se nanaša Župančičeva lirika, ki jo vodi zdrav instinkt, na nekatere teme, ki so vir vse poezije: ljubezen, narava, solnce, noč, zarja in mrak, gozdovi, travniki, polja in cvetice. In od vseh cvetic najbolj ljubi vrtnico (rožo); povsod po njegovih pesmih se razliva njen čar in vonj.¹ V začetku Čaše opojnosti simbolizira roža nepremagljiv apel čutne naslade: to je roža življenja, cvet ki se odpre, kelih, ki se mu nudi:

Ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota, jaz sem te iskal,
mimo tebe sem šel in pogledal sem te in sem ves vztrepetal...

Toda ljubezen ima tisoč različnih obrazov. In kakor ima Venus pri Dehmelu celo lestvico epitetov, od »Venus Madonna« do »Venus Perversa«, prav tako se Župančičeva roža izpreminja. In ko se avtor Čaše opojnosti dvigne preko dobrega in zlega, nad vse tradicionalne morale, da vidi v ljubezni skrajno čistost, ki se sama umije vseh madežev, identificira to ljubezen pod znamenjem »Skrivnostna roža« z občutenjem bo-

¹ L. Tesnièrea prevaja rožo z la rose, kar pomeni vrtnico.

žanstva. Ta tuji spoj protanega s svetom najdemo že pri Dehmelu, čigar Venus se prikaže enkrat tudi kakor »Venus mystica«.²

Omenim naj, da je pridevnik »mističen« zelo ljubil Baudelaire.

V Ljubezni, ki jo opeva Župančič, bi zastonj iskali vulgarnosti ali trivialnosti. Tu je vse ognjevito, toda rahlo, vse razvneto, toda ljubko, mogočno toda zapeljivo. Kar najbolj očara Župančiča pri ženskah, to so njih oči. Kajti on kakor Baudelaire občuje z očmi, v katerih vidi živ simbol ljubezni. Veseli ga, kar večkrat priznava, potapljati se v njih skrivnost. Ali pa preiskuje kot subtilen psiholog pogled. In opeva žalost sivih oči, jasnost sinjih oči, prešernost črnih oči, kjer »tristo hudičkov spi.«

Vendar pesnik v opojnosti ne najde sreče! Čaša, ki jo je izpraznil, mu pusti grenak okus, ki pokvari vse veselje. Čutna naslada se druži pri njem »s sladkim darom nepokoja«. In nenadoma se začuti zelo starega ter začne obžalovati veselje brez žalosti svoje rane mladosti. (Premnogo noč).

To melanholijo naznanja drugi cikel Čaše opojnosti »Zimski žarki«, katerih bledest simbolizira krizo obupa, ki navdaja pesnika, ki ga je življenje prevarilo.

Župančič je moral spoznati to krizo začetku zime 1898—1899, kajti »Zimski žarki« so izšli najprej v Ljubljanskem zvonu (izšel 1. decembra 1898.). Pesnika odnese neki čisto baudelaireovski »spleen« preko ideala in malo da ni končal svojega življenja (Nikjer, nikjer tolažbe). K sreči je še mlad in končno triumfira slast do življenja: Dokler si lačno, dokler si žejno, (srce) vase veruj! Kot bi viseli zlati sadovi.) Iz krize, iz katere je pravkar izšel, pride pesnik čisto dezorientiran. Tudi pota, koder hodi sedaj in ki sestavljajo tretji cikel Čaše opojnosti, so »Steze brez cilja«. Truden od trpljenja, vsled tega truden od mišljenja, ker se v duševni dispoziciji, v kateri se nahaja, vsaka misel razreši zanj v trpljenje, se pesnik najprej veseli preprostih genre-sličic, katerih edini smisel je prijetno žgačkati vid in sluh: majhni odtenki iz življenja, predrobni, da bi imeli kak smisel, često enostavno vidne ali slišne impresije, ki jim more dati le Župančičeva umetnost, njegova veščina v ritmih in zvokih — vsaj v jeziku, ki je skoraj neobdelan kakor je slovenski — naiven in živahen čar brez ponarejenosti ali razposajenosti. Ljubljena deklica, ki išče večernega hladu sprehajaje se s svojimi pod kostanji (»corso« je bila stara navada v malih avstrijskih mestih),³ ganjen soprog, ki objema svojo ženo sredi polja (Idila), mladenič, ki vrže — sama šala — pomarančo deklici v krilo (Oranža), take so male stvarice, s katerimi se Župančič okorišča.

Toda kljub naporu, da bi živel samo s čuti, ostane pesnik mislec. Po-dobe, ki nam jih slika, dobe, kakor proti njegovi volji neki pomen, in zopet smo v polnem simbolizmu. V pesmi »Nedolžnost« se pokaže morda to v najznačilnejši obliki. Dejanje se razvija po dveh ravninah — realni in simbolični, katerih paralelizem je naznačen v prvi kitici s primerom, ki nima nič posebno novega: primera deključjih oči z dvema zvezdama. Nato se spletkava zavozla in v dveh kiticah imamo skrčen realističen roman.

² V Gedichtsammlungen, »in denen wie 1896 in »Weib und Welt« Lüstertheit mit phantastischer Übersinnlichkeit ein widerliches Bündnis schließt.«

³ V aleji.

In prav v hipu, ko bi utegnilo pripovedovanje postati kočljivo, menja nenadoma s paralelo in nas odvede v simbolični svet, kjer je nepopravni padec, ki smo mu priče, padec utrinjajoče se zvezde.

Sicer je pa večina pesmi tretjega cikla Čaše opojnosti daleč od tako mirne inspiracije. Pesnik je že zapustil »varne пристane« tradicionalne morale in navade. Tega se popolnoma zaveda in ponekod se ne da utajiti prevrten naklep. Epigraf pesmi Verzi. Na čast zloženi in posvečeni č. gg. filistrom ne dopušča nikakega dvoma o tem. Kakor Théophile Gautier nastavi rdeč jopič, da bi se spotikali filistri na dan bitke, Hernani, tudi mladega Župančiča ni sram igre, ki je v tem, da straši meščane. Sicer pa ali so ti meščani sami, ki so korifeje moralnega reda, tako krepostni?

Avtor Čaše opojnosti o tem ni prepričan. S kakšno strupeno zlobnostjo — pač jako malo verlaineovsko — zasmehuje v »Parčku« zakonsko zvestobo, ki je samo hinavstvo! Pa tudi nezvestoba sama najde milost pred pravim Bogom, ne pred tistim, ki ga stavijo župniki v cerkve, temveč pred onim, ki ga stavijo umetniki v galerije (V galeriji slik).

Prevraten značaj Čaše opojnosti se kaže zlasti v pesnikovem razmerju do greha. Ne samo da ga sprejme, ampak tudi greši z veseljem, brez kesanja in ga celo dolgo prej premišljuje. Nikdar ni kdo grešil boljše volje, z večjo živahnostjo, bolj veselega srca kakor ta mladi kmet, ki misli prej na mašo, ki jo bo zamudil in na nadomestilo, ki ga bo našel v ljubezni svoje ljubljene, in ki se popolnoma zaveda svojega greha, ki ga bo storil, ter ga v naprej s slastjo uživa, pa v svoji nestrpnosti veselo pokajoč z bičem poganja konja. In naslada, ki jo občuti nad tem, da bo storil greh, enostavno ker je to greh, ne glede na veselje, ki mu ga ta nudi, se podvoji s ciničnim priznanjem, da dela greh (Hi!) V pesmi »Kes« izraža pesnik pač mnogo bolj nego kesanje nad svojimi grehi, rafinirano veselje, ki ga občuti, ko si predstavlja njih brezštevilstvo. Kljub naslovu pesmi njegova izpoved v bistvu ne pripusti kesanja. Kakor Baudelaire, kakor Verlaine⁴, Župančič v Čaši opojnosti razstavlja perverzности in ostaja večni nespokornik.

Ker ni našel sreče v čutni ljubezni, jo misli poet iskati, koj ko je pozabil prve prevare, v čutnosti brez ljubezni. Zato sleče severnjaka, ki dremlje na dnu vsakega Slovana, celo južnega, in kakor bi se hotel zaglušiti, pozivlja lahki in hitri ritem španskih »Seguedille«, ki sestavljajo četrti cikel Čaše opojnosti.

Toda razočaranje je še krutejše kakor prvič. Pesnik trpi. Ne od zunanje kazni, naložene od Boga, v katerega pesnik ne verjame. Še manj od kesanja nad grehi, — avtor Čaše opojnosti, kakor smo videli, ne pozna kesanja. Temveč trpi nad gnusom, trudnostjo in pobitostjo mladega človeka, ki je pil v prevelikih požirkih in prehlavno požiral pijačo iz Čaše opojnosti, ter z bridkostjo izpil njene zadnje kaplje v obupnem spoznanju, da je prazna. Začuti se starega, razočaranega, bolnega. In vse lepe rože, ki jih je nekdanj tako ljubil, »roža mogota«, »roža skrivnosti polna« in vse druge sedaj trpe isto bolečino kakor on. Peti del Čaše opojnosti je cikel »Bolne rože«.

⁴ Hereuse de savoir ma lèvre,
Ma main, mon tout, impénitents
de ces péchés qu' un fol s'en sèvre!

Vendar se zbirka ne konča v znamenju žalosti in obupa. Spominjajoč se sodelovanja pri »Vrtcu« in »Angeljčku« najde Župančič odmev »raja svoje rane mladosti« v svojih pesmih za otroke. In razvrsti jih v šesti cikel, katerega simbolični naslov »Jutro« nam priklicuje zarjo življenja.

Sedmi cikel »Romance« je ozko zvezan s prejšnjim. Župančič se tu spominja na prve pesniške vtise, belokranjskih narodnih pesmi, Krekovih nasvetov, ki mu je priporočal, naj iz njih črpa svojo inspiracijo, in Aškerčevih orientalskih balad.

Essehrin kip, sijajna fantazija v najčistejšem mavrijskem stilu, daje pesniku okras za zagovor, ki naj biča ozkosrčnost. Poleg Aškerčevega vpliva sta najbrž odločilna Verlaineov in predvsem Baudelairejev. Dejavnje se vrši v času Cordovskega kalifata, »ob valéh Gvadalkvira« v bleščečem gradu:

V hladni senci vodomet
vodice šumé zaspano,
s kapljicami poigrava
se nebeški solnčni žarek
in zefir lahak.
In ti hrami, te dvorane!
Kak kipijo vitki stebri
pod azurnim svodom!
Kak oboki križajo se!
V lokih drznih vzpenjajo se
pod nebo visoko.

Drugi del pesmi, ki obsega nauk, ni na višini tega očarujočega začetka.

Kar se tiče »Starega Kiša«, je to balada v stilu slovenske narodne pesmi. Pesnik najde tu naivno genljive poudarke, da poje o bedni zgodbi in sladki norčavosti starčka, ki ga je nekdaj žena varala, ki je izgubil vse svojce, in ki boža svojo mačico ter misli, da boža svojega sina, ki ga ni več.

Končujoč Čašo opojnosti se Župančič vprašuje, kaj bodo kritiki menili o njej. Očitno zelo slabo, kajti oni imajo svoja rešeta, ustaljene sodbe, bornirane principe, ki bo šla njegova poezija preko njih, in v imenu katerih jo bodo obsodili. Tako pesnik rajši stopi v ofenzivo in v pesmi »Na pot« izraža zaničevanje, ki ga ima prav tako kakor Dehmel — do kritikov. To so najprej »hudi možje«, kar je slab začetek. Hujše je to, da so starci in to je očitno za avtorja Čaše opojnosti nepopravljiva napaka. Toda ko dovrši očitajoč jim, da »imajo nazore«, to se pravi ozkosrčne principe pri ocenjevanju, absolutne in nepremakljive, se čuti, da je povedal vse in da ne bi mogel najti hujše žalitve. Sicer pa naj le kritizirajo, če se jim ljubi. Pesnik jih niti poslušal ne bo: Kakor Verlaine⁵ bo prižgal pipo ter bo zopet začel natančno v istem tonu, kakor da bi ne bilo nič. In s tem ponašanjem skrajne nespoštljivosti in zaničljive porogljivosti, ki je čisto v skladu s tonom vse zbirke, se konča »Čaša opojnosti«.

(Prevedel I. Š.)

⁵ Moi je fume ma pipe et compose des vers — Varia.

ČUDEN OBISK

VLADIMIR BARTOL

V preteklem poletju sem večkrat zahajal na obrežje Ljubljane, tja, kjer se cepita reka in Grubarjev prekop in kjer se kopajo ljudje, ki jim ni do imenitne družbe ali ki nimajo dovolj denarja za kopališče, otroci, delavci, sem ter tja kak študent, družine iz predmestij, šivilje in še kak uradnik, ki se je prišel hladit med opoldanskim počitkom. Dolge ure sem prebil zleknjen kakor kušar na soncu, v ude mi je lezla kakor svinec težka, a prijetna trudnost, od časa do časa me je zalil pot po telesu in bil sem tako prevzet od vročine, da sem moral napeti vse sile svoje volje, če sem se hotel odločiti, da si poiščem v vodi hladila. Čudna dremavica se me je lotevala, da sem komaj dojemal živahni živčavi otročadi okrog sebe, kriki kopalcev me niso prav nič vznemirjali, ves sem bil kakor pogreznjen v neko težko omotičnost, ki je dopuščala samo prisluškovanje najbolj prabitnim utripom človeškega organizma, kakor so bitje žil in srca ali pa napihovanje in upadanje pljuč in oprsja.

Nekoč me je vzdramil iz takega polsna nenavaden zvok, ki je vzbudil v meni neko mučno, skoraj bolešno sozvenenje. Z največjim naporom sem dvignil veke in se vzravnaval do polovice. On ondod, kjer se izposojajo čolni, je prihajala po Ljubljani majhna, okorna ladja, ki jo je z enim samim veslom, ki je bilo obenem krmilo, poganjal, stoječ visoko vzravnan ob koncu ladje, do polovice gol čolnar. Ob slehernem sunku so se mu napele silne mišice, bil je rjav in od sonca ožgan kakor Malajec, mogočna prsa so se mu dvigala in zopet padala, podobna kovaškemu mehu. Izpod hlač, ki jih je imel privihane do kolen, so mu bile videti močne kosmate noge, katerih kite so se ob slehernem vzgibu napele kakor tetive. Brezbrižno je zrl predse izpod nizkega čela, kakor bi mu ne bilo mar vrvenja ob obrežju. Poznal si mu, da je bil tukaj doma.

Spredaj, ob kljunu čolna, je sedel nekdo in brenkal na mandolino. (To so bili glasovi, ki so me vzdramili iz dremavice.) Ohlapna suknja mu je padala z ramen kakor ptičjemu strašilu, ves je bil upadel in skrušen, izpod širokokrajnega klobuka, ki je bil že močno zamazan, so gledale iz mrliško bledega lica motne, globoko udrte oči. Nekaj prežečega je bilo v njegovi sključeni postavi, nekaj obupno lačnega v njegovem pogledu, ki je nemirno iskal po obrežju. Takoj sem sodil, da ni bil niti iz teh krajev, niti od nas eden. Strmel sem vanj kakor v prikazen.

Sredi čolna je ležal, leno sloneč ob vzhodju brenkača, zavaljen možak v progasti srajci, kakor jih nosijo pomorščaki, in hladno, vendar kakor s skrivnim posmehom, motril kopalce ob bregu. Tipal je po nas kakor trgovec po blagu. Človeka je vznemiril s svojim pogledom. Videti mu je bilo, da je bil oni, ki je čoln najel. Tudi on je moral biti od drugod. Dvignil je roko in dal znak brodniku, da zapelje proti obrežju.

Plavači so obkrožili čoln in otroci in žene z dojenčki v naročju so mu pohiteli radovedni naproti. Obstal je in mož z mandolino je prvi skočil na kopno. Pri tem se mu je suknja razpela: izpod nje so štrlela rumena, umazana rebra, ki jih je prekrivala tanka koža. Prestrašil sem se skoraj: človek je bil podoben živemu okostnjaku. Naglo si je, kakor v zadregi, vzravnaval spodvihane hlače, ki so bile že vse obnošene in raztrgane, in hlastno zakril črne, do kosti izsušene noge. Potem je stekel kakor opica

— obleka je mahedrala na njem kakor na leseni podstavku — med gledalce in začel, krčevito stiskajoč instrument v svoji krempljasti roki, brenkati poskočno melodijo, ki je zvenela klavrno, kakor nisem še ničesar slišal v življenju. Bil je tako oslabelel, da mu je pot curkoma lil od napora po licu. Od njega je velo kakor po mrhovini.

Ko je končal, se je dvignil zavaljeni možak v čolnu. Zaklical je besedo v nekem tujem, meni nerazumljivem jeziku (morda je bil ciganski, lahko pa tudi arnavtski ali karkoli že). Igravec na mandolino je snel klobuk (pri čemer je razgalil svoje lobanjasto, bledorumenno čelo, na katerem so mu lepili gladki, potni lasje) in ga brez besede pomolil poslušalcem pod nos. Kakor na ukaz so se obračali drug za drugim od njega. Nihče mu ni dal ničesar. Obupno so mu begale oči od človeka do človeka in skoraj je ostal sam s svojo mandolino.

Zavaljeni možak je ponovno dal znak. Brenkač si je nataknil klobuk na glavo, se še enkrat plaho ozrl okrog sebe, potem pa stisnil instrument pod pazduho in stekel, ves osramočen, kakor pes, ki so ga pravkar pretepli, na čoln. Debeluh je stopil za njim in brodnik je sunil z veslom ob breg. Ladja se je od njega odlepila in počasi zaplula dalje proti toku, tja, kjer so bila kopališča. Vnovič je zadonel na njej zvok mandoline. Še malo — in čudni gostje so izginili kakor prikazen.

Šele tedaj sem se popolnoma vzdramil. Planil sem kvišku, kakor bi se bila sprožila nevidna vzmet v meni, in čuden nemir me je prevzel vsega. Kakor bi se me bila dotaknila skrivnostna roka, se mi je zdelo, in da sem slišal tajno povelje: na pot! Kakšna klavrna usoda, ta po svetu blo-deča dvojica, kako žalostna podoba bede! In vendar — vsi živci so zatrepetali v meni — in vendar: tisočkrat boljše kot ta dva klateža, ki bežita po zemlji kakor preganjani zveri, kot pa, da se udaš in obstaneš, da se odrečeš tajinstvenemu klicu. Da pozabiš na svobodo, kateri si se zaklel. Da si postaviš šotor, preden si prišel do cilja.

Zopet je pritisnilo sonce na moje možgane, udje so mi postali težki in polagoma sem vnovič legel na pesek. Nepremagljiva trudnost se me je lotila, zaprl sem veke in znova zasanzal. Toda skozi vso težo drema-vice je sijal svetel žarek v moje srce, kakor od bengalične luči osvetljena je bila moja notranjost, trdna vera je bila v meni in jasna zavest, da se ne bom nikoli udal, da samo počivam in da pojdem zopet na pot. In da je ni stvari, ki bi me mogla odvrniti od začetega krogotoka.

Z A P I S K I

PETER PAJK

OB PROUSTOVI ŠESTDESETLETNICI

Marcel Proust († 1922), svojevrstni predstavnik moderne francoske literature, eden izmed preporoditeljev sodobnega pripovedništva, bi bil letos 10. julija praznoval šestdesetletnico rojstva. Iz članka, ki ga je napisal o njem *André Gide*, posnemam naslednje:

»Proust je človek, čigar pogled je neskončno ostrejši in pozornejši kot naš, in ki nam posodi ta pogled, dokler ga čitamo. In ker so stvari, ki jih motri, najenostavnejše na svetu, se nam vedno, kadar ga beremo, do-

zdeva, da nam je odprl pogled v nas; po njem se vse, kar je zmedenega v našem bitju, odloči iz kaosa, pride v zavest; in ker se v vsakem človeku, večinoma ne da bi vedel, nahajajo najrazličnejša čustva v stanju zarodka, ki včasih potrebujejo le zgleda ali le označitve, reči sem hotel: klica, da se pojavijo, si zaradi Prousta domišljamo, da smo to posameznost izkusili sami, priznamo jo, prisvojimo si jo in obogatimo svojo lastno preteklost s tem odkritjem... Ne vem, čemu naj se bolj čudimo, tej presilni ostrini notranjega vida, ali čarovni umetnosti, ki se polasti posameznosti in nam jo nudi vso iskro od čvrstoče in življenja. Proustova pisava je (da rabim besedo, ki sta mi jo brata Goncourta priskutila, ki pa se mi neha upirati, ako se domislim Prousta) n a j a r t i s t i č n e j š a, kar jih poznam. Zaradi nje ne čuti nikdar ovire. Kadar mu zmanjka besede, da bi oblikoval nedopovedljivo, tedaj se oprime podobe; na izbiro mu je pravi zaklad analogij, zaklad tako pogodljivih in tako izbranih primer, da se nas včasih poloti dvom, katera med njimi daje drugi največ življenja, svetlobe in dražesti, in podpira li podoba čustvo, ali ne pričakuje li ta okriljena podoba čustva, da bi se ga oklenila. Iščem nepopolnosti tega sloga in je ne morem najti. Iščem njegovih najodličnejših lastnosti in jih prav tako ne morem najti, nima te ali one lastnosti, ima jih vse (le da to morda ni brezpogojno pohvala) ne drugo za drugo, ampak obenem; tako očarljiva je njegova izrazna sposobnost, da se zazdi vsak drugi slog poleg njegovega nabuhel, medel, neoster, sumaričen, brezdušen. Naj li priznam? Kadar koli mi je dano, da se potopim v to jezero naslad, prebijem vrsto dni, ko ne priznam, da se da dobro pisati še na druge načine, in ko v tem, kar imenujejo uglajenost mojega sloga, vidim le ubožstvo.

Veličastni ste, dragi moj Proust! ... Vaša povest ni roman, niti ne zavozljuje, niti ne razvezujete zapletka, in vkljub temu ne poznam nikogar, ki bi mu sledili z živahnijšim zanimanjem. Osebe nam dovajate le mimogrede in takorekoč nepričakovano, toda kmalu jih poznamo prav tako korenito kot strica Ponsa, Eugenijo Grandet ali Vautrina (Balzac). Zdi se, da Vaše knjige ne slone na načrtu in da razsipate preobilje na slepo srečo; toda, kadar pričakujem od Vas nove knjige, da bi stvarno sodil o njej, že domnevam, da se ji deli razprostirajo po nekem skitem redu, kot šibice pahljače, ki se stekajo na enem koncu, in katerih razpeto ploskev veže tenko tkivo, pregrnjeno z mnogobarvnostjo Vaše Maye. In prilike najdete, da spotoma govorite o vsem in da vežete navidez razdružene spomine s tako tenko odtehtanimi in tako novimi razmišljanji, da si za dodatno knjigo Vašemu delu zaželim neke vrste kazalo, ki bi nam omogočalo, da bi zlahka spet našli nekatere opombe o spanju in o nespečnosti, o boleznih, o glasbi, dramatični umetnosti in igranju igralcev, kazalo, v katerem bi morale biti po moji misli vse besede našega jezika.«

Najbolj občuduje Gide na Proustovih spisih njih nenamernost; ne pozna dela, ki bi bilo bolj brezkoristno in ki bi hotelo manj dokazovati. Gideu se pri tem izproži stavek, ki staro resnico pove na zelo preprost in zelo lep način: »Vem, da stremlje vsaka umetnina po tem, in da vsaka najde v svoji lepoti svojo izpolnitev. Toda — in na tem sloni njena vrednost — deli, iz katerih obstoji, so vsi smotreni, in ako je celota kot taka brezkoristna, ni v njej ničesar ali ne bi smelo biti v njej ničesar, kar ne bi bilo v korist celoti in vemo, da ji vse, kar ji ne služi, škoduje.«

To vrlino odkriva Gide v Proustovem delu: »V knjigi »*Za izgubljenim časom*« je ta podrejenost tako skrivna, da dobimo vtis, kot da bi vsaka stran knjige zaporedoma našla izpolnitev sama v sebi. Odtod ta skrajna počasnost, ta želja, da ne bi šel hitreje, ta trajna uzadovoljitev... To so dela dolgega brezdelja... Zahtevajo popolno ločenost od čustva bežečega časa in jo obenem dosežajo; to je njih najočividnejša odlika. Dejali mi boste, da je umetnosti in filozofiji svojsko, da se odrekata zahtevi trenutka. Toda Proustova knjiga ima to posebnost, da obračuna z vsakim trenutkom; lahko bi rekli, da obravnava beg časa sam po sebi. Odteguje se življenju, a se ne obrača od njega. Nagiba se nad življenje in ga motri, ali pravzaprav motri v njem svojo podobo kot v zrcalu. In čimbolj razgibana je podoba, tem mirnejše je zrcalo, tem zazrtejši je pogled.

Nenavadno je, ako take knjige izidejo ob uri, ko dogodek povsod zmaguje nad idejo, ko primanjkuje časa, ko dejanje zasmehuje misel, ko se zazrtost ne zdi več možna, ne več dovoljena, ko vojne še nismo preboleli, ko nam je v čislih samo to, kar nam lahko koristi in služi. In nenadoma se nam zazdi tako nehoteno, tako nenameravano Proustovo delo dobičkanosnejše in blagodarnejše kot toliko del, ki jim je koristnost edini smoter.«

NESMISEL POLEMIKE

Berlinski kulturni magazin »*Querschnitt*« je julijsko številko posvetil vsakovrstnemu sodobnemu in nesodobnemu »nesmislu« (Unfug). Na čelu stoji proti nesmislu »realizma« naperjeno predavanje Franza Werfela, ki ga čitatelji »Zapiskov« v glavnih obrisih že poznajo in ki nosi tukaj naslov »Realismus und Innerlichkeit«. Za njim se vrste članki o nesmislu vojske (Balder Olden), tehnike (H. L. Menchen), kabareta (Anton Kuh), filma (A. Z. Gill), znanosti (Egon Friedell), spiritizma (C. grof Klinekowsstroem), polemike (Karel Čapek). Že pred meseci je magazin napadel pretiravanja v arhitekturi »nove stvarnosti«, ta slog »škateelj za sardine«.

Pretežno snobski značaj »*Querschnitta*« odkriva že njegov ponos, da je svojim sodobnikom vselej za eno leto naprej. V naravi magazina je morda utemeljeno, da so nekateri članki »*Querschnitta*« resno, drugi le napol resno mišljeni, da so posamezni tehtni, večinoma pa precej plitki in se zadovolje s splošnimi in že pogosto ugotovljenimi »nesmisli«. Razen Werfelovega članka me res zanima le še Karla Čapeka »*Priročnik pismene polemike*«, ki je prav tako poučen kot zabaven.

Izhodišče Čapekovih izvajanj je ugotovitev, da se tiskana polemika razlikuje od vseh drugih vrst boja, od borjenja, turnirja, dvoboja, metanja itd. po tem, da nima pravil, ampak samo figure. Pri grško-rimski borbi na pr. ni navada, da bi se nasprotnika na koncu zmerjala; pri rokoborbi ni navada, da bi suvali s pestjo v zrak in proglašali, da je nasprotnik podlegel s knock-outom. Vse to in še marsikaj drugega je pa v navadi v pismeni polemiki. Težko je najti kaj takega, v čemer bi videl strokovnjak polemike surovost, goljufijo ali neviteški trik. Ker je zategadelj nemogoče naštetih vse figure polemičnega izpadanja, Čapek našteje in opiše le dvanajst glavnih:

1. Despicere ali prva figura. Ta obstoji v tem, da se uvedete tako, kot da umsko in нравno visoko stojite nad nasprotnikom. Isto dosežete, ako daste spoznati, da je Vaš nasprotnik omejen, bedak, pisun, ničla, epigon, izrodek itd. in sploh nevreden, da bi z njim govoril. To Vam daje poučni in samozavestni polemični ton, ki je neobhodno potreben.

2. Druga figura ali Termini. Ta obstoji v tem, da uporabljate posebna polemična rekla in izraze. Ako napišete, da X. v neki zadevi nima prav, tedaj odvrne X., da ste ga »napadli iz zasede«. Če ste te misli, da nekaj ni v redu, tedaj pravi nasprotnik, da »tarnate« ali da »pretakate solze«. Sem spadajo izrazi »preklinja« namesto: protestira, »zabavlja« namesto: kritizira i. dr. S temi besedami Vas nasprotnik prikaže kot razburjenega, prenapetega in neodgovornega človeka in obenem zbudi videz, da se brani proti zahrbtnim napadom, proti preklinjanju in zmerjanju.

3. Tretja figura se imenuje Caput Canis. Obstoji v spretni in izključni uporabi takih besedi, ki utegnejo zbuditi slabo mnenje o nasprotniku. Če ste preudarni, pravi nasprotnik, da ste čudovito previdni; če rabite enostavne in stvarne dokaze, pravi, da ste vsakdanji in trivijalni; če imate raje abstraktne dokaze, pravi, da ste neživiljski itd. Ni lastnosti in prepričanja, ki mu ne bi bilo mogoče nataktni slabega imena.

4. Non habet ali četrta figura. Ni važno, kaj ste in kaj imate; nasprotnik mora odkriti, kaj Vam manjka, in zaradi te lastnosti Vas prime.

5. Peta figura se imenuje Negare in sloni na tem, da se Vam enostavno odreče to, kar ste in kar veste. Če ste učen mislec, Vas lahko nasprotnik proglasi za gostobesedneža in diletanta.

6. Šesta figura je Imago. Obstoji v tem, da nasprotniku podtaknete nekaj, kar ta ni imel nikdar v mislih in česar ni nikdar v tem smislu izrazil. Dokazete mu, da je bedak in da se moti, in sicer na osnovi trditev, ki so res neumne in napačne, ki pa niso njegove.

7. Pugna ali sedma figura je prejšnji podobna. Nasprotniku ali stvari, ki jo nasprotnik brani, daste napačno oznako in potem polemizirate s temi po mili volji izbranimi besedami.

8. Ulixes ali osma figura. Obstoji v tem, da zavijete na drugo področje in obravnavate drugo stvar kot tisto, za katero je spor. Polemika se poživi, šibka mesta se zakrijejo in konec je nedogleden. Imenuje se tudi: nasprotnika utruditi.

9. Testimonia. Pomeni, da se tu pa tam lahko sklicujete na kako avtoriteto.

10. Quousque. Figura je podobna prejšnji, le da se ne sklicuje na avtoriteto. Rečete enostavno: »To je že zdavnaj ovrženo« ali »Vsak otrok ve...« Drugih dokazov ni treba. Nasprotnik ne bo imel prijetne naloge, ko bo branil »že zdavnaj zavrženo stališče.«

11. Impossibile. Nasprotnik ne sme nikdar imeti prav. Če se ne dado ovreči njegovi stavki, lahko še zmeraj rečete: »X. prihaja na dan s tako brezpomembnimi in znanimi resnicami, kot je njegovo 'odkritje'...« itd.

12. Jubilare. Ena izmed najvažnejših figur, ki obstoji v tem, da se poslovite od boja s kretnjo zmagovalca. Polemični strokovnjak ni nikdar premagan. Po tem se polemike razlikujejo od vsakega sporta. Grško-rimski borilec pošteno prizna, da je premagan. Toda nobena polemika se še ni končala z besedami: Prepričal si me.

FAŠISTIČNA ILIJADA

Pred meseci je na belem, težkem, satiniranem papirju izšel prospekt za monumentalno pesniško delo, ki ga bo v sedemindvajsetih spevih in v prav toliko zvezkih napisal neki Virgilio Fiorentino in ki bo poveljeval fašistično revolucijo. V Jugoslavijo ta prospekt najbrž ni prišel, pač pa so o njem obširno pisali nemški listi. Delo izide v enkratnem natisku sto izvodov v formatu 34/48 centimetrov in bo na razpolago le v subskripciji. Ilustriral bo Giacomo Balla in vsak izvod bo Marinetti sam podpisal. Vsak mesec izide en zvezek. Vsak spev bo obsegal 720 verzov, ki bodo tvorili 90 oktav. Celotno delo bo torej nudilo 20.000 verzov. Mussolini in njegovi drugovi se bodo tu opisovali kot homerski junaki in Ariostovi Paladini. Vse to obširno izvemo iz prospekta, in to je prav, zakaj navaden smrtnik bo komaj kedaj uzrl kantate same. Zakaj vsaki izmed sedem in dvajsetih zvezkov (ki pa posamič niso kupljivi) stane petsto lir, skupaj torej 13.500 lir (za ta denar že lahko kupiš čeden avto). Sicer je pa prospekt dovolj prijazen in navaja v dodatku vsebino tako nazorno, da brez škode lahko pogrešamo štivo celotnega dela.

Ilijada fašizma se pričinja z zadnjimi tedni svetovne vojne. Narodi hrepene po miru, delu, sreči in blaginji. Tačas sprevidi sveta božja Trojica, kako je boljševizem, ki se je zasadil v Rusiji, podnetil pekel, da bi uničil svet in premoč Rima. Skličejo se na veliko posvetovanje v »empiričnem« nebu v vojni padli Italijani, italijanske duševne veličine, svetniki in celokupni nebeški dvor.

Pri tem posvetu se z gorečim navdušenjem zavzamejo za Italijo italijanski Neznani vojak, Dante in Devica Marija. Nato pošlje Bog po arhangela Gabrijela in mu veli, naj se spusti na zemljo in izroči Benitu Mussoliniju božjo investituro kot rešitelju in srečonoscu. Gabrijel seveda sluša, pohiti v Milan v uredništvo »Popola d'Italia« in preda tu Mussoliniju liktorski snopčič in voljo »Rimskega boga«. Mussolini prevzame poslanstvo in ustanovi fašistične bojne zveze.

Spričo tega prevzame ves pekel neznansko razburjenje in Satan zapove nemu od svojih zaupnih zlodejev, naj pohiti v Versailles in preide v Wilsonov život. Wilsonova duša pa bo šla tedaj v pekel. V Wilsonovi koži pa naj hudič pripravi zvezane mešetarje do tega, da rimsko boginjo zmage uklenejo in izročijo Jugoslovanom. To se zgodi in italijansko Viktorijo prikujejo na drugem bregu Adrije na hrvaške skale.

Mussolini se razsrdi in da sežgati tiskarno socialističnega »Avantija«, zaradi tega pa Satan iz najogabnejšega govna svojih delavnic zgnete državnika Nittija in ga posadi na čelo italijanski vladi. Splošen štrajk. Garibaldi se v snu prikaže Gabrielu d'Annunziu in ga navduši za osvoboditev Reke. Nato pride velika volilna bitka leta 1919, pri kateri prevratniki upajo, da se bodo polastili na Hrvaškem uklenjene italijanske boginje Zmage in jo izročili Leninu. Bog pošlje jato orlov nad Reko, osvobodi boginjo s hrvaških skal in jo odloži v Reki. Mussolini se nato posveti boju v notranjosti. In spet Statan splete svojo stvar: ponaredi oddane glasove pri volitvah in pripravi s tem krivemu italijanskemu ljudskemu zastopstvu pot v parlament.

Mussolini se sicer ne da ugnati, narobe pa je Satan tako nezadovoljen s svojimi kreaturami, da požene Nittija in postavi namestu njega starega Giolittija. Giolitti ne more videti d'Annunzia in bi rad Zmago spet od-

stranil iz Reke. (Vmes pride nekoliko boljše vizma in črne srajce, ki zasedejo tovarne in rešijo industrijsko Italijo). In v resnici Viktorijo spet ugrabijo. Toda Bog jo spotoma s svojimi angeli ujame in jo to pot deponira v redakcijo milanskega »Popolo d'Italia«. Tu bo že Mussolini skrbel, da se ji nič ne zgodi.

Na italijanskih tleh se pa sedaj začne veliki in zmagooslavni bojni pohod fašizma proti drugače mislečim. Satan pride v stisko in ves obupan nameri napad na sama nebesa. Vname se velika nebeška bitka. Za paradiž se bojujejo angeli, svetniki, vojščaki, italijanski geniji in vse duše junakov, ki prebivajo v nebesih. Za pekel pa vsi pogubljeni. Bitka je bolj klanje kakor boj, toda naposled seveda zmaga pravica, in Mussolinija doleti sklep, naj reši Rim. Duce se pravkar v Rimu obupno bori proti premoči prekucuhov, ki so ga skoraj obvladali. Neznani vojak mu pridrvi na pomoč in zmagooslavje je tu. Ustanovi se korporativna država in vse se obrne po sreči.

Nato se Mussolini, kot nekdanji apostol Pavel, za trenutek odmakne v nebesa, kjer mu Bog razgrne vso bodočnost fašistovskega in katoliškega Rima, ki bo naposled združil vse latinske sile proti anglosaksonskemu protestantizmu in ustvaril novi imperij v pravi in zveličavni veri Kristusovega namestnika na zemlji. V nebesih sreča Mussolini tudi duše svojih prednikov. Povrne se na zemljo, vrata »Popolo d'Italia« se odpro na stečaj in iz njih stopi Zmaga, bleščeča se od orožja, ter pospremi Mussolinija v Rim. Bog sam se spusti z neba na zemljo in sede na albanske griče, da bi odtod z bojno trumo blaženih zrl zgodovinsko dogajanje iz bližine. Mussolini predstavi kralju Zmago, vso obsijano od kapitolskega bleska. Odpro se tudi vrata svetega Petra in iz njih stopi papež, da blagoslovi Zmago. Nato se pod svitom glorijske lateranske pogodbe objamejo: papež, kralj in Mussolini.

To torej napolnjuje 27 zvezkov in dvajset tisoč stihov. Vsak mesec izide en zvezek. Avtor si pridržuje pravico do nadaljevanja po nadaljnjih okoliščinah. (Zadnji spor med Vatikanom in fašizmom in razni drugi dogodki kažejo, da je ta previdni pridržek dovolj umesten.) Ko se subskripcijski zvezki razprodajo, se lahko priredi poljudna izdaja, da tudi manj premožni spoznajo mitos fašizma.

Težko bi si kdo izmislil kaj bolj nesmiselnega kot je ta novi epos. Nimam namena, da bi na dolgo in široko obravnaval podobne nestvore; svet se otepa z njimi vsak dan. Ako se pa vendarle mudim pri tem fašističnem umotvoru, storim to le zategadelj, ker pri vsej svoji abotnosti ni brez duhovitosti (le da je polovica te duhovitosti proti avtorjevi želji). Ni težko spoznati, kako ta nova pesnitev vedé posnema zasnovo, podajanje, značaje in najbrž tudi dialoge starih epov, Homerjevih spevov, zlasti pa velikih latinskih in italijanskih epov, ki so nastali na tleh današnje Italije. Tem slavnim epom bi bilo težko postaviti ob bok imenitnejše paradije in travestije. Še težje bi pa bilo, napisati jedkejšo satiro na zgodovino in votlo slavo današnjega italijanskega fašizma. Silno je moral otopeni estetski in moralni čut ljudi, ki v vsem tem ne vidijo žalitve svojega narodnega ponosa in svoje človeške zavesti.

MICKY-MIŠKA IN GLASBA

A. Hoellriegel je opozoril na sorodnost med Chaplinom in Micky-miško (gl. Modra ptica št. 8., str. 246). V »Neue Zürcher Zeitung« št. 1131) je pa napisal Paul Bernhard pod zgornjim naslovom izvrsten in zelo izčrpen članek o tej nenavadni umetnostni umitvi.

»Komu ne bi bilo znano, kdo je Micky-miška? Micky, Mihec, je bajno bitje, porojeno iz tepene in tlačene domišljije, grafični prikaz neizbežnosti, zaobrnitev obupa nad večnim požiranjem in snedenostjo, razkroj usode snovi, razkroj v neznanski nesmisel, skratka, živa priroda kot clown.

Mickyjevo celoluidno bivanje se zbudi k pravemu življenju seveda šele z mistično posvetitvijo glasbe, o kateri bi smeli z mežikujočim očesom napisati, kar je postavil Beethoven nad partituro svoje pastoralne simfonije: »Bolj izraz čustva kot slikarstvo.« Micky-miška je zvočni film, toda delujoče figure ne pojejo in ne govorijo. Kako bi tudi mogle? Njih dramatičnemu življenju ne prija jezik. Njih usode se ne tolmačijo v bornem odseku človeških izraznih oblik. Micky-miška ne izraža niti radosti niti bolečine, Micky-miška nima niti staršev niti otrok, ne prijatelja in ne ljubice. Ne ve nič o ljubezni. Brezspolna je kot angeli. Živi vegetativno. Živi po sanjavi samovolji svojega stvarnika. Tako ji tudi pristoji k akustičnim življenjskim izrazom vse zvočno območje vesoljstva. Kot spada vsaka kretnja, ki si jo je mogoče misliti, vsaka oblika gibljivosti, ki si jo je mogoče predočiti, vsaka sprememba prostornine, skrčitev njenega bivanja do matematične točke in vzmožitev v neskončnost k njenemu bistvu, tako sega njen slušni svet daleč preko področja človeške glasbe. Ta svet je bogat kot priroda. Obsega vsa ušesa zaznavna valovanja od najmanjšega zvoka trkanja, zategovanja, hreščanja, švrkanja preko šumov vetra in vode, bobnenja zemeljskih gmot, prasketanja ognja, preko vseh modulacij vseh po človeku izumljenih glasbil, strojev in aparatov do vzvišenih zvokov harfe, celeste in orgelj, skratka vse pojave anorganske glasbe. Le izrazi človeških in živalskih organov so ji zaklenjeni. Te rotitve segajo v druge razsežnosti. Ob njih bi zamrla prikazen.

... Ta glasba je natančen časovni ekvivalent za prostorni lik. Krije se v obliki, bistvu in vsebini najpopolneje z optičnim potekom. Manjka ji le tvarinaste določitve, literarno razložljivega snovnega jedra, ki je absolutnemu bistvu glasbe načelno tuje... Izumitev Micky-miške je prav tako časovno-ritmična kot prostorno-ritmična. Obe prvini sta nerazdružno zvezani. Micky-miška je ples, balet, v katerem se prvičkrat v zgodovini ritmičnih umetnosti izpolni idealni smoter: enota časovno prostornega prikazovanja in nje notranja soustreznost. Micky-miška je posledaj nepreksljljivi teoretični in praktični ideal v enoto spojenih umetnosti: stiliziranega gibanja (plesu) in glasbe.

Zato je bilo seveda treba strojne tehnike. Zakaj takšna enota ne zraste iz večno individualnega gibanja človeških teles... Taka enota bi nastala le, če bi plešoče telo samo zvenelo, če bi vsaki kretnji kot njen optični sledil tudi njen zvočni izraz. Stvaritelju Micky-miške to uspe... »Bernhard nato opiše potek takega prikaza v njegovi vidno-slušni soodnosnosti, opozarja, kako postanejo vsake stopnice tonska skala itd. Podvojitve nastopijo vidno, spremljevalni glasovi ji nudijo roko, kontra-

punkt postane geometrična drama. Pajkulja brenka na mrežo z dvignjenimi prsti in z gobcem — kastanjeto sne pajka. Iz avtomobilske hupe skoči nepotrpežljivost, njeno lajanje se spremeni v boston in začara štiri-cilinderski voz, ta pogrebe z zadnjim kolesom in šikalec obrne hladilnik h krmitelju.

»Kaj je organično, kaj je mehanično? Kaj je akustična, kaj je optična vzročnost v tem svetu? Vse se da obrniti.«

Psihologija Micky-miške je ameriška. »Micky-miška izvira iz duha jazza, je optični jazz, z vso njegovo tendenco po mehanizaciji in po človeško-brezčasnem, neproblematičnem, brezrazrednem samozasmehovanju. Popolnost njene vsebinske in oblikovne sinhronizacije sloni na glasbeno izumljenem mehaničnem gibanju. K igri lutk stoji Micky-miška v skrajnem nasprotju, zakaj figurine, ki so sicer mrtve, posnemajo človeški lik in govore in pojejo s človeškim glasom. Micky-miška pa živi od zanikavanja človeškega telesa in njegovega akustičnega izraza ...

Navajamo se k mehaničnemu zrcaljenju svojega bivanja. To zrcaljenje je nujno groteskno. Kar nas vznemirja, ne kaže patosa. Tegoba in groza je skrita za spako. Persiflaža ni velika umetnost. Toda ta doba tudi ni velika doba, in večini človeštva je to malo mar. Tem nujneje je torej, da priiščemo tudi v malem, kako je z nami, z našo resnico in našo vestjo.«

Podobnost med Chaplinom in Micky-miško morda le ni tolika, kot bi pričakovali?

PROLETARIJAT IN PESNIŠTVO

Češki kritik F. X. Šalda je oni dan v »Prager Presse« napisal članek »*Novo proletarsko pesništvo*?« Šalda ugotavlja, da v vsej češki proletarski literaturi nekaj pomeni le Jiří Wolker. »Zakaj? Ker je samo pri njem kolektivistični red ustrezal nagnenjem in potrebam njegove notranjosti. Le njemu je bilo, kolikor vem, v radost, misliti in čutiti v kolektivističnih zahtevkih; drugim je bilo prvi hip moda in pikantna zapeljivost in pozneje breme, ki ga je težko prenašati.«

Tudi bodočnost ne kaže ugodnih perspektiv za proletarsko književnost. Vendar ugotavlja Šalda: »Proletarijat, ta dedič meščanstva in viteštva, prinaša že važen pogoj za postanek novega pesništva: novo svetovno čustvo in nove družabne konvencije. Vsakdo, ki je natančneje in globlje študiral zgodovino literature in pesništva, ve, kako so te stvari prava prst, iz katere rastea pesništvo in umetnost dobe. Pesnik se opira na ta čustva, konvencije in simbole, dela z njimi kot z neposrednimi motivi in gonili svojega ustvarjanja, kot z gotovimi orodji in metodami, ki mu omogočajo delo. Sam jih ne more iznajti — to gre preko človeške moči, in brez njih tudi ne more prebiti. Vsako razdobje literarne preteklosti ima tak svet konvencij, ki pesniku opravijo predhodno delo in mu znatno olajšajo posel. V dobi stare fevdalne epske pesnitve, v dobi chansons de geste, je to vazalska zvestoba in čast, v viteškem pesništvu posebno erotično obredje »visoka ljubav« in »nizka ljubav«, v humanistični dobi poseben učen arheološki in mitološki aparat itd. Gospodujoči stan, gospodujoči razred, viteštvo, učeni meniški in humanistični svet ustvarjajo vrsto umovalnih ali moralističnih norem, ki se sprejmejo kot kompasi višjega življenja in ki izvrše prvi razbor surovega življenjskega izkustva.«

Končno Šalda vprašuje in odgovarja: »Je li možno, da se privzgoje talenti iz delavskega razreda za to proletarsko pesništvo? Mislim: da. Toda večjega uspeha si od takega podjetja ne obetam, dokler ne postane vse okolje današnje družbe delavsko. Ne verujem v življenjsko sposobnost in moč rastlin, zrastlih v rastlinjaku. Pri proletarskem pesništvu bi to bilo dvakrat smešno. Toda sicer misel o vzgoji pesnikov nikakor ni smešna. Ako je v novi dobi zrastel pesnik nenegovan in divji kot plevel, je bil tudi tak videti. Koliko talentov je s tem obubožalo, se izrodilo, pokvarilo in uničilo, je neizračunljivo. Da je nedostajalo vsakršne vzgoje in šole, se je v moderni dobi maščevalo na pesništvu z njegovo neizravnano, nedisciplinirano, anarhistično samovoljo, ki so prizadele več škode, kot bi si mogli misliti. Pesniške šole v preteklosti so res učile in vzgajale, učile tako glede tehnične in rokodelske kot glede družbeno-konvencionalne strani. Da je takozv. moderno pesništvo šolo nekaj časa sistematično zamujalo, se je nad njim, kot že danes jasno vidimo, zelo okrutno maščevalo.«

DOSTOJEVSKIJ, GENIJALNI ČITATELJ

O »Dostojevskem, genijalnem čitatelju« razpravlja *Alfred Benn* v julijski številki letošnje »Slavische Rundschau«. Tu izvaja: »Izraz genijalnosti je vselej mnogovrsten, saj je v tem obsežena razlika med genijem in talentom. Genijalnost izžareva na vse strani, često nam le ostaja skrit njen izraz na tistih področjih, ki se odmikajo naši pozornosti. Ravno zategadelj pa je zelo vabljiva naloga, osvetliti prav te pobočne linije v izrazih genijalnosti. V tem posebnem slučaju gre za to, da se izsledi Dostojevskij kot genijalni čitatelj, pravilneje kot genijalni tolmač tujega umetniškega ustvarjanja.«

Avtor se v razpravi omeji na to, da pokaže, kako se v Dostojevskem lomi ustvarjanje velikih njegovih ruskih predhodnikov in sodobnikov Gribojedova, Puškina in Gogola. Ne utegnem se ustavljati ob zanimivih posameznostih njegovih izvajanj, navesti hočem le zaključni odstavek, v katerem avtor uspeh izvajanj povzame in strinja v končno sodbo.

»Dostojevskij je bil genijalen čitatelj z nenavadno umetniško sprejemljivostjo za tuje ustvarjanje. Ni samo čital — ustvarjal je s čitanim avtorjem, živel z njegovimi junaki, jih prenašal v drugo okolico in jih povedel v novo, viharo in tragično življenje. Dal se je izpodbujati od idej čitane knjige, preoblikoval jih je umetniško, iz naznačenih misli je ustvarjal najgloblje probleme, ki jih je predelaval — opostavljal se je, dajal je tujemu ustvarjanju lastno noto, kakor da bi hotel pokazati, kaj bi sam napravil iz podobne snovi. Zategadelj se tke od ustvarjanja Dostojevskega toliko niti k predhodni ruski literaturi, zategadelj je tako globoko zakoreninjen v ruski literarni tradiciji.«

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama.

M. Real in M. Ferner: Trije vaški svetniki. (Poslovenil I. Cesar.)

Vaška komedija, ki prehaja v satiro na lažljivo moralo. Snov ni nova (ponekod spominja celo nekoliko na Cankarjevo »Pohujšanje«): poleg preprostega ljubezenskega zapletljaja — ljubezen mladih zmaga nad računi in nadami staršev — še »varuhi« čednosti, ki se pa pokažejo kot grešniki in verni adepti nečednosti. — Delo je precej spretno zgrajeno.

Komedijo je režiral *Lipah* s precejšnjo lahkotnostjo, ni pa položil dovolj pažnje v izgovarjavo, ki je bila — deloma v dialektu — neenotna.

Župana, prvega varuha morale, je igral *Cesar* s svojim običajnim humorjem. V podobnih ulogah si je zmerom enak. Obvlada pa pristni dolenski akcent. Drugega »svetnika« je imenitno podal pokojni *Smerkolj*, ki je bil posebno v maski kar moči pristen vaški tip. Tretji iz te bratovščine je bil *Lipah*, tudi posrečena »svetniška« prikazen. Izvrstno figuro je vstvarila v potovki *Gabrijelčičeva*, *Danešev Jakec* je bil nekam nenoten: nisi vedel, ali igra resničnega tepčka ali pa samo naivneža s hribov. *Rakarjeva* kot njegova mati je v sličnih vlogah že nekam stereotipna. Dober je bil *Kavklerjev* župnik. Ostali igralci (ke) so se v svojih vlogah manj prilegali vaškemu okolišu. Vse preveč šablone in premalo gradnje resničnih značajev.

Predstava je občinstvo dobro zabavala.

F. S. Finžgar: Divji lovec. (Proslava avtorjeve šestdesetletnice.)

Delu, ki je Finžgarjev odrski prvenec, se pozna, da je bilo napisano pred tridesetimi leti za popolnoma drugo občinstvo in druge igravce. Ne režiser ne ansambel se nista mogla prav vanj vživeti. Posamezniki so sicer nekaj vstvarili (*Skrbinšek* kot župan in *Železnik* kot vaški revež *Tonček*), toda celote ni bilo nobene. Predstava ni uspela.

Zofija Nalkovska: Dom osamelih žena. (Poslovenil Tine Debeljak.)

Drama, ki jo je napisala ženska in v kateri delujejo same ženske, hoče prikazati tragedijo žene v ljubezni in zakonu in je s tem rezka obsodba moškega. Edina žena, ki se zaveda krivde proti svojemu možu, katerega nosi po njegovi smrti v spominu kot svetnika, izve tedaj, da jo je ves čas zakona nesramno in podlo goljufal in da je njen pregrešek proti temu malenkost. Toda njegova nezakonska hčerka hiti vkljub poznavanju teh dejstev v svoj pogin, gnana od nepremagljive sile življenja. Autorica ugotavlja to z bolestjo, ne pove pa, kaj naj bi storile ženske, če jim je ljubezen do moža taka strahota. Drama je, če odštejemo običajno žensko sentimentalnost, psihološko precej dobro zgrajena, čeprav ji manjkajo močni vidni zapletljaji.

Delo je zelo vestno in s povdarkom psiholoških fines režirala *Marija Vera*. Prvo dejanje in polovica drugega sta potekla premalo živahno in napeto, da bi pripravila gledalca na končni razplet. Zato ni bilo spočetka pravega stika z občinstvom.

Igravke so se splošno prav dobro živjele v svoje vloge. Polna suverenega miru je bila babica *Marije Vere*, živa, resnična je bila *P. Juvanova* kot *Jula*, odlična *Medvedova* v vlogi *Marje*. Močna, ponekod pretresljiva je bila *Jana Šaričeva*, prav dobra *Gabrijelčičeva* kot zagrenjena *Tekla*, *V. Juvanova* kot *Eva*, *Rakarjeva* kot služkinja. *M. Danilova* je bila nekam premladostna.

Drama ni našla med občinstvom pravega odziva, prav pa je, da nam je uprava nudila to delo, ki nas seznaja s tipično žensko mentaliteto.

Blumenthal in Kadelburg: Pri »Belem konjičku«. (Poslovenil Josip Mazi.)

Nedolžna komedija brez posebnih ambicij, razen za najširše občinstvo. Šest jo je učinkovito režiral, v njej se je bohotno košatil *Cesar*. Igrali so dobro, publika se je smejala.

Hugo v. Hoffmannsthal: Slehernik. Misterij o življenju in smrti bogatina Slehernika; priredil za slovenski oder *Oton Župančič*.

Hoffmannsthal je predelal v to dramo star, srednjeveški angleški misterij. Nekaj čudovitega veje iz njega. V ogromnih dimenzijah raste pred nami problem smrti, strah pred njo. Dobro in zlo ležita kakor na dlani. Osebe so kristalizirane v tipe, ki so vkljub temu, razen morda Dobrih del in Vere, plastični, živi. Veličastna je slika pojedine, od katere pozove Slehernika Smrt. Pozneje živost dela nekoliko upade, ostane skoraj le goli simbol. *Župančičeva* priredba je mojstrska.

Šest ni režiral toliko potankosti, kolikor se je osredotočil na celoto. Potek dejanja je bil napet, nagel, in čeprav brez odmora, ni utrudil.

Mogočna stvaritev je bil *Levarjev* Slehernik, ki stoji neprestano v ospredju dejanja. Nekajkrat je morda prekoračil meje v sličnem delu dovoljenega patosa, vendar ostane kot celota v živem spominu. Silna je bila *Kraljeva* Smrt. Prav tako dobri sta bili *Marija Vera* kot Slehernikova mati in *Nablocka* kot njegova ljubica. Tudi ostali igravci (ke) so bili skladni z delom.

Misterij je bil za našo dramo dogodek.

Klabund: XYZ. (Poslovenila Maša Slavčeva.)

Lahkotna, nekoliko mondena komedija. Zapletljaji so v bistvu preprosti, pustolovec X, ki se izdaja za grofa Z, med njima živahna grofična Y. Pustolovščina, življenje, zmaga nad okorno družabno šablono.

Delo je prav učinkovito režiral *Skrbinšek*.

Slavčeva je igrala gospodično Y svobodno in živahno, le premalo je izoblikovala značaj. Jan je bil kot pustolovec X prav posrečen, dobro izklesan je bil *Železnikov* grof Z. *Lipah* je grofičinega slugo pravilno pogodil.

Predstava je občinstvo zanimala.

Artur Schnitzler: Zeleni kakaduj. (Prevel Ost.)

Ta groteska v enem dejanju je izvrstno zgrajena. Godi se tik ob izbruhu francoske revolucije v nočnem zabavišču, je skozinsko napeta, neprestano nihajoč med resničnostjo in igro, dokler se igra v ostrem koncu ne prevrže v krvavo tragedijo.

Režijo je imel v rokah O. Šest, ki je tiral igro smotreno do viška.

Med igravci se je pred vsemi odlikovala *Nablocka*, ki je vtvarila iz Markize Severine značaj poln ésprija in življenja. Zelo posrečen je bil tudi *Železnikov* Henri, dobri so bili zlasti še *Skrbinšek*, *Kralj*, *Cesar* in *Lipah*.

L. Tolstoj: On je vsega kriv. (Poslovenil J. Vidmar.)

Ta enodejanka iz kmečkega življenja pretrese človeka vkljub svoji preprostosti. Značaji so živi in kakor neposredno iz življenja vzeti. Vendar je čutiti nad stvarjo roko večjega oblikovalca.

Šestova režija ni bila prav posrečena. Preveč ohlapnosti, premalo osredotočenosti. Tudi igra je bila precej pod viškom. Najboljši je bil morda *Danešev* popotnik, v nekaterih trenutkih pretresljivo ganljiv, sicer prerazkosan. Ustrezala sta še *Lipah* in *Cesar*.

Obe enodejanki so igrali isti večer, ki je bil prav zanimiv.

Vladimir Bartol.

(Konec.) A. R. Antonnie in M. Lery: Leseni konji. (Režiser Jože Kovič.) Stjepan Širola: Začarana žaba. (Režiser Hinko Tomašič.) Slavo Grum: Dogodek v mestu Gogi. (Režiser Jože Kovič.) Milan Skrbinšek: Labirint. (Režiser Vladimir Skrbinšek.)

»Leseni konji« so preprosta površna komedija iz zakonskega življenja. Mlada zakonca Jacques in Jeanine, ki vsled prevelikega egoizma ne zmoreta živeti skupaj, a se vendar vedno zopet iščeta, sta kakor leseni konji na vrtljaku, ki se venomer vrte, kakor da beže drug pred drugim, ali da love drug drugega. Ko bi izpadle moralne tirade Jeaninina očeta in ko bi avtor shematično paralelnost obeh zakoncev, ki jo v prvem in drugem dejanju uspešno podčrtuje, vzdržal do konca, bi bila igra zabaven komad. G. Jože Kovič in ga. Kralj sta glavni vlogi podala dobro, le v zadnjem dejanju sta nekoliko popustila. Bolj komična in močnejše tipizirana je v igri druga paralelna dvojica te matematično zgrajene igre: sluga Clement in služkinja Marie, ki sta v mariborski uprizoritvi dobila sijajna interpreta v g. Furijanu in ge. Zakrajšek. Režija g. Koviča je bila primerna.

Sledila je Stjepana Širola »Začarana žaba«, otroška predstava, ki je v režiji g. Tomašiča z vsem pravljničnim aparatom in primerno glasbo dr. Božidarja Širola zabavala najmlajšo publiko.

Največji dogodek letošnje sezone pa je bila krstna predstava Grumovega »Dogodka v mestu Gogi«. Delo je bilo že pred leti odlikovano z državno nagrado in je že ob tisku doživelo dovolj ugodnih ocen, vendar je radi ostre osredotočenosti na sceno in igre svojo odersko silo moglo dokazati šele z uprizoritvijo. »Dogodek v mestu Gogi« je psihoanalitična študija cele vrste zavestno ali podzavestno med seboj združenih oseb, izmed katerih bi vsaka posamezna zopet lahko tvorila središče svoje drame. A nekaj skupnega imajo vsi: na zunaj — težko mestno vzdušje, ki radi svoje brezbarvne monotonosti mori in ubija, v sebi pa — nepremagljivi eros, ki je vir in zarodek in usodno gibalo vsega življenja. Iz tega potem izhajajo vsak po svoje: Hana, ki se je za nekaj časa Gogi iztrgala, ima edina moč, da se je osvobodi, Tarbulo in Afro, ki sta vžili najmanj ljubezni in sreče, je življenje zveržilo v največji zlobi in zavistnici, grbavec Teobald zmore živeti samo od svojega vročičnega privida, Capit je že zapadel duševni zmedenosti, naddavkar se vrača še po smrti, da bi se vsaj zdaj oddolžil Gogi za to, kar ji je prikrival vse življenje itd. itd. V vseh pa je ista želja: vsi čakajo dogodka — nekaj mora od nekod priti — a ne pride, dogodka ni in razrešitev s potegavščino vpliva neugodno in nedramatsko. Uprizoritev je bila razmeroma prav dobra. Režiser g. Jože Kovič se je v delo poglobil z ljubeznijo, grozotna občutja je podčrtal še z lastnimi originalnimi domislicami in nekatere scene izoblikoval do sijajne grotesknosti. (Podoknica!) Inscenacija je bila s poudarkom fantastičnega zanimiva in nova, posrečen je bil zlasti celotni pogled na Gogo, ob početku igre. — V igralskem oziru bi bilo seveda marsikaj pripomniti; ob šibkem mariborskem ansamblu tudi pri tolikem številu nastopajočih oseb drugega ni bilo pričakovati; zato so zlasti manjše moči dobesedno odpovedale. (Punica ge. Barbičeve!) Tarbula in zlasti še Afra (ge. Dragutinovič in Savin) sta pretiravali, gospa Prestopil ge. Starc je bila slaba v igri in govoru, pisar Klikot g. Rasbergerja nedoživljen in medel etc. Najboljši so bili še Hana ge. Kralj, umrli naddavkar g. Skrbinška in blazni Capit g. Blaža.

Zadnja domača premijera letošnje sezone je bila zopet slovenska noviteta ljubljanskega režiserja in igralca g. Milana Skrbinška. »Labirint« je igra s trikotnikom (mož — žena — ljubimec) iz umetniškega življenja, ki sicer kaže praktično poznanje odra, zanimivo razkriva tajnosti teaterske iluzije, a vsebinsko in idejno le obnavlja, življenjsko ne prepričuje in tudi tehnično zaostaja za časom. Režija avtorjevega brata g. Vladimirja Skrbinška je bila v slogu z delom, ob izvajanju ni bilo občutiti pravega uživetja. Glavne vloge so bile v rokah ge. Kralj, g. Tomašiča in g. Skrbinška.

Trdina Silva.

ALI VESTE

da je zveza švedskih književnikov izbrala za predsednika gospo Martho Stjernstedt, ki je ne le največja švedska pisateljica, temveč tudi ena od največjih sedanjih švedskih pisateljev. Francoska vlada ji je pred kratkim dala trak Častne legije in njeno zadnje delo »Ullabella« je že prevedeno na mnogo jezikov: poljski, italijanski, francoski....

da fašistična himna »Giovinezza«, najbolj italijansko narodna od vseh pesmi po napevu ni drugega kot stara nemško tirolska kmetska popevica in g. Mussolini bi je prav gotovo ne bil povzdignil do sedanje časti, če bi malo bolje poznal lastno in tujo folkloro.

da v Londonu še nobeno leto ni propadlo toliko gledaliških predstav kot letos. Celotno najrazkošnejše revije so po enem ali dveh tednih morale izginiti s sporeda, kljub temu, da so gledališki podjetniki napeli vse denarne in možganske sile n. pr. da so za operetno revijo »The white Horse Inn« pregradili vse gledališče, postavili pet vrtilnih odrov in dali za vso to šalo nič več kot 40.000 funtov (110 milijonov dinarjev)...

da se je konec maja vršil v Parizu mednarodni pisateljski kongres v palači francoske pisateljske zveze. Prišlo je okrog 60 delegatov z vsega sveta. Obravnavali so vse aktualne pisateljske probleme, predvsem vprašanje literarne lastnine v kinu, radiu itd. in osnovali mednarodno pisateljsko zvezo.

da je pred kratkim zavládalo v moralnem Londonu strašno razburjenje nad kipom »Genesis« umetnika Epsteina; kip predstavlja zamorko v polni nosnosti in kupec bi jo moral postaviti pred svojo hišo. Ker ta hiša leži prav poleg plemenitaškega konservativnega, moralnega kluba Carlton, pravijo, da se razburjenje še ne bo tako brž poleglo. Tudi pravijo, da smo pri nas na Slovenskem v teh in vseh ozirih mnogo boljši in modernejši.

da se je Paul Valery, čigar dela so bila do zdaj nezaslišano draga in je bil eden najdražjih pesnikov na svetu sploh, odločil, da bo izdal svoja dela po ljudskih cenah in omogočil čitanje svojih pesmi širokim krogom. Tem krogom je pa uganka samo ena: kdo si bo Valery upal razumeti, ker ni samo najdražji ampak menda tudi najnerazumljivejši pesnik sveta, tako da sta v zadnjih mesecih izšli samo za pesem »Cimetière Mairu« dve obširni razlagi. Od teh je eno izdal Gustave Cohn, profesor na Sorboni in obsega — 30 strani...

da je veliko italijansko literarno nagrado »La Stampa«, ki so jo letos prvič delili, dobil proti pričakovanju 35-letni kalabriški novelist Corrado Alvaro za svoje zadnje knjige »Ljudje z Aspromonta«, »Gospa otoka« in za vojni roman »Dvajset let«. Razsodišče je bilo nepristransko, kljub temu, da je Alvaro napačnega političnega prepričanja in mu je dalo tistih bore... 50.000 lir...

da je italijanska akademija 21. aprila razdelila skupno za 1 milijon lir literarnih in drugih nagrad. Mussolinijevo literarno nagrado 50.000 lir je odnesla Ada Negri... Upajmo, da se mi ne bodo dali od Italijanov potolči v tem oziru...

da je Nemška knjižnica v Leipzigu dognala statistično, da obiskovalci knjižnice zahtevajo v splošnem od vseh knjig, ki jih bero, 60% takih, ki so izšle zadnjih pet let, skupno 83% takih, ki so izšle zadnjih 10 let, 17% pa je starejših knjig. Vsekakor zanimivo zanimanje za moderno literaturo.

da je najboljši italijanski biografski roman »Cavour«. Napisal ga je Alfredo Panzini, ki ima precejšnje ime v sedanji italijanski književnosti. Delo je izšlo pred kratkim v Milanu.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Nagrade,

ki so bile razpisane v prejšnjih številkah „Modre ptice“ za pridobivanje novih naročnikov, so ta mesec še v veljavi. Reviji so priložene naročilnice.

Dolina meseca

roman ameriškega pisatelja
J a c k a L o n d o n a

izide v prvi polovici septembra kot četrta redna knjiga za tekoče leto. Prevedel jo je
Vladimir Levstik

Delo, ki spada med najlepše Londonove spise, bo obsegalo okoli 500 strani in bo tako do sedaj najobsežnejša redna publikacija naše založbe.

Opozorila

Kdor kake številke revije ali celo kake knjige ne prejme, je znak, da se je nekje na poti izgubila. Prosimo vsakogar, naj nam to javi, da bomo mogli temu primerno postopati in poskrbeti, da bo manjkajoče prejel.

*

Številki so priložene položnice. Prosimo za nakazilo naročnine.

Založba Modra ptica v Ljubljani

Erika

Motite se

če mislite, da so vsi pisalni stroji enaki.
Kakor se razlikuje človek od človeka, tako
so različni tudi stroji. Najboljši med dobrimi
pa je brezdvoma

„Erika“ pisalni stroj

Zahtevajte
prospekte:

THE REX Co.

Ljubljana, Gradišče št. 10

Najlepše štivo za
odraslo mladino
v počitnicah je
r o m a n

Walterja Scotta

Jvanhoe

ki je izšel lani
v naši založbi

ZALOŽBA MODRA PTICA

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah

izvršuje
najsolidnejše

klišarna

ST-DEU

LJUBLJANA

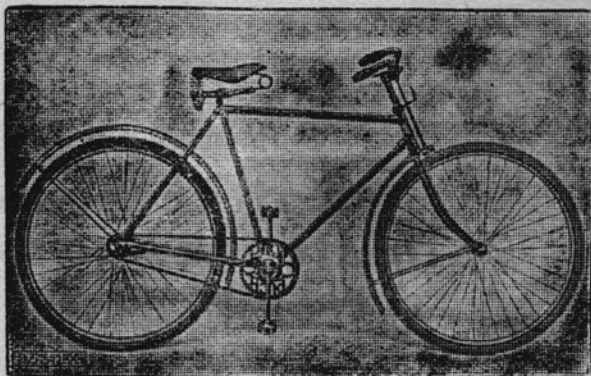
DALMATINOVA 13

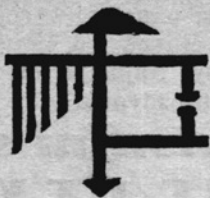
PUCH

novi modeli!

Dobe se po solidni
ceni tudi na obroke le
pri tvrdki

Ign. Vok
Ljubljana

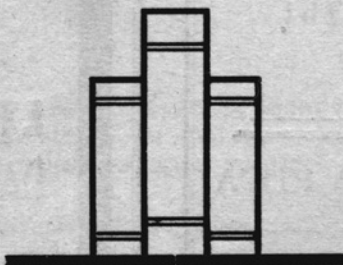

TISKARNA MERKUR LJUBLJANA

GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA TISK VSEH URADNIH,
TRGOVSKIH, INDUSTRIJSKIH IN OBRTNIH
TISKOVIN. PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSE V
TISKARSKO STROKO SPADAJOČE TISKOVINE
V ENO-, DVO- IN VEČBARVNEM TISKU.
CENE ZMERNE. POSTREŽBA TOČNA.
LASTNA KNJIGOVEZNICA.

*Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.*

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6
II. nadstropje